

VIKTOR ORDLIK

EESTI KEELE TÖÖVIHIK

IV KLASSILE

KIRJASTUS „VALGUS“

A-30588

VIKTOR ORDLIK

Illustratsioonid V. Kollase

Kirjastus Eesti NSV Haridusministeeriumi poolt

MEENUTAME VAREM OPITUT

Haridus 1. Tõrba nendis, et... mis talle kirjutada...

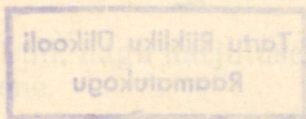
EESTI KEELE TÖÖVIHIK

IV KLASSILE

3. trükk

SÜVEL OLIN ON... KEELEAS NAD JAVAD...
DUS KOLHOOSIS... KA LOMMI KIRIE...
MUST VASIRAS... KOER...
TAKSE MIITSUKS... LAMMAS...
MULLE... MEE...
NIMENE... TALLEDELE... POKSU JA KEPSU...
SIN... KURKE KIRUKS...
KUMAK... KATSUSIN...
TIVU... KUID NIMEDEST...
SEGI... NII... OSA... NIMEDETA

Haridus 2. Tõrba...
liites... loog...

JALGRATAK MAATSALLI

ARHIIVKOGU

...KLAASVENDADE...
...TÕHMAGA...
...MATKA...
...PÄRSEET...
...HAAPSALLI...
...TAGAST...
...ILM...

KIRJASTUS „VALGUS“ * TALLINN 1970

VIKTOR OJDIK

Illustreerinud V. Kotkas.

Kinnitatud Eesti NSV Haridusministeeriumi poolt.

EESTI KEELE TÖÖVIHK

IV. KLASSILE

1977

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

76771

ARHIIVKOGU

MEENUTAME VAREM ÕPITUT.

Harjutus 1. Tõmba nendele sõnadele, mida tuleb kirjutada suure algustähega, joon alla.

ONU POOL.

SUVEL OLIN ONU JUHANI POOL KÜLAS. NAD ELAVAD «KOIDU» KOLHOOSIS. NEIL ON KA LOOMI: KIRJU LEHM KIRJAK, MUST VASIKAS MUSTIK, SIGA, KOER TUKSI, KASS, KEDA KUTSUTAKSE MIITSUKS, LAMMAS KAHE TALLEGA, KUKK JA KANAD.

MULLE MEELDIVAD LOOMAD VÄGA. LAMBALE ANDSIN NIMEKS MÄKI, TALLEDELE — POKSU JA KEPSU. SIGA HAKKASIN KUTSUMA RUIGUKS JA KUKKE KIKUKS. KANU OLI ONUL KÜMME. KATSUSIN NEILE KA NIMED ANDA: VALGU, KAAGA, THIVU, TUTI..., KUID NIMEDEST TULI PUUDU JA KANAD LÄKSID SEGI KA. NII JÄI OSA NEIST NIMEDETA.

Harjutus 2. Toimi nii, nagu harjutuses nr. 1. Liitsõnadele tõmba liitekohta loogakene.

JALGRATTAMATK HAAPSALLU.

MINU VEND PEETER KOOS KLASSIVENDADE RAIVO, TEEDU JA TOOMAGA TEGI TANAVU SUVEL HUVITAVA JALGRATTAMATKA. NAD SÖITSID TALLINNAST KEILA JA SEALT PADISELE. PADISELT VIIS MATKATEE TAEBLA, KUST NAD ÕHTUKS JÕUDSID HAAPSALLU. SEAL OLID MATKAJAD KOGU JARGMISE PÄEVA. TAGASI TULID POISID HAAPSALU—TALLINNA RONGIGA, SEST ILM LÄKS TORMISEKS JA VIHMASEKS. NÄGEMATA JÄID KOLU-

VERE JA MÄRJAMAA, SAMUTI VARBOLA LINNUS, MIS NEIL PLAA-
NIS OLID.

MATKAST ON NEIL PALJU HUVITAVAIK FOTOSID: KOHAŠT
KEILA LÄHEDAL, KUS ALICE TISLER LAHINGUS LANGES, PADISE
KLOOSTRIST, TAEBLAST, KUS KUNSTNIK ANTS LAIKMAA VEETIS
SUUREMA OSA OMA ELU VIIMASEIST AASTAIST, HAAPSALU
LOSSIVAREMETEST, HELILOOJA PEETER TŠAIKOVSKI MALES-
TUSPINGIST, HELILOOJA RUDOLF TOBIASE, BERNHARD LAIP-
MANI (A. LAIKMAA VEND), LUULETAJA ERNST ENNO MALES-
TUSSAMBAST, PEETER I MAJAST HAAPSALUS JA PALJUST
MUUST.

Harjutus 3. Missugune kirjavahemärk asetada iga lause lõppu?

Äikese käes.

Oli kuum pärestlõuna Astusin vapralt Rõuge poole
Küll kõrvetas Orgudes oli justnagu praeahjus Kuid ega
kuplite tippudelgi polnud tuuleõhku

Äkki muutus päikesepaiste kuidagi tuhmiks ja varsti kadus
hoopiski Mis juhtus

Eemalt künka tagant ronis aina kõrgemale tume pilvemüra-
kas Varsti kostis müriatki Äike

Olin metsa vahel Peresid ligidal ei olnud Kas minna mõne
kuuse alla Esimesed piisad juba langesid

Ei Äikese ajal ei tohi puude alla varjuda Aga mida teha

Haarasin seljakotist vihmamantli Istusin teeäärsele kivile,
võtsin sukad-saapad jalast ja heitsin vihmamantli üle pea Selja-
kotti hoidsin süles Pükste pärast ei olnud vaja muret tunda —
kandsin lühikesi

Oi, kuidas vihmapiisad rabistasid Väik aina järgnes välgule
Tükk aega kallas nagu oavarrest

Ma jäin aga oma «telgi» all kuivaks Jalad said küll tublisti
pesta Nende ümber voolas orgu vihmavett lausa ojana

Varsti oli kõik möödas Õhk oli värske ja kerge. Aitäh, vihmake

Astusin paljajalu mööda vihmamärga teed rõõmsalt edasi

Harjutus 4. Aseta lause lõppu kirjavahemärk, kui see puudub.

Mis nüüd saab Kas jätta võistlusele minemata Ei, ei Seal on nii põnev Ja isaga seltsis on nii tore olla Isa mängis ka kunagi «korvi» Ta oskab kõike seletada, tunneb kõiki mängijaid, teab neist igasuguseid huvitavaid lugusid . . .

Mis teha Mis teha

Kogu tee koolist koju kõikus Raivo kahevahel Kas sinna või sinna Niipea kui ta otsustas ühe kasuks, hakkas süda kohe valutama teise pärast

Lõpuks tuli hea mõte Täna vaatab võistlust, aga homme läheb Peetri juurde Peetril on kindlasti ükskõik — päev varem või hiljem

(H. Pukk.)

Märkus. Kolm punkti (...) asetatakse siis lause lõppu, kui mõte katkeb, kui lause jääb pooleli.

Kas mäletad, kuidas Raivo lõpuks toimis?

Harjutus 5. Tõmba nimisõnadele alla sirgjoon, omadussõnadele laineline joon.

1. Varajane lind leiab ikka tera. 2. Mees must, leib valge. 3. Hirmul on suured silmad. 4. Ega halvast kaevust kunagi head vett saa. 5. Virk käsi leiab leiba. 6. Kes sõpru tahab saada, peab ise sõbralik olema. 7. Mida noores eas külvad, seda vanas eas lõikad. 8. Viina vits on valus. 9. Pisike säde teeb suure tule. 10. Kevadine vihm kosutab, sügisene kastab. 11. Mustad pilved muidu käivad, savikarva sajavad. 12. Hea sõna võidab võõra väe.

Mida tähendavad 1., 2., 4., 8. ja 9. vanasõna?

Harjutus 6. Tõmba tegusõnadele joon alla. Ütle need tegusõnad *ma-lõpuga*.

«Mihkel, kuidas koolis läks?»

«Hästi, memme.»

«Kas küsiti?»

«Jaa.»

«Mis hinded said?»

«Nelja ja viie, Pilvi ka nägi... sina vaatad mind jälle, mh... Ah-jaa, unustasin. Emakeeles pandi mulle küll kaks. Laulu pärast. Hakkasin õhtul õppima, siis tuli Peep, et hüppame kõrgust... Täna teen kohe kõik sulaselgeks... Ainult enne käin vaatan natuke malevõistlust.»

«Kas mulle keldrist briketti töid, nagu töotasid?»

«Oh, unustasin! Kui tagasi tulen, tassin kööki suure-suure hunniku... Head patsi!»

Põmm!

Mütt-mütt-mütt!

(E. Kuusi järgi.)

Harjutus 7. Aseta puuduvad komad.

1. Tõusin püsti **et** sealt ära tulla. 2. Tasakesi oiates pani ta käe selle koha peale **kus** igapäev pimesool asub. 3. Väheke imestati küll **et** mul nii kiire on **aga** keegi ei hakanud keelitama **et** ma kauemaks jääksin. 4. Eile viis ta teatrisse ühe oma sõbra **kes** polnud seal enne kunagi käinud. 5. Aino oligi vist minu helistamist oodanud **sest** ta võttis ise kõne vastu. 6. Sain minekuks loa **ning** lippasin Kalju poole. 7. Mõtlesin ikka **et** nad on uhked **aga** üldsegi polnud. 8. Tean **et** mul on seal raske **sest** olen vabadusega harjunud **aga** ma pean vastu. 9. Aino Vello **ja** Andres nõõpised samuti palituhõlmad kinni. 10. Ikka norutasin nurgas **või** lugesin seinalehte. 11. Ütlesin nüüd kiiresti **mis** selistel puhkudel tavaks: «Palume vabandust **et** tundi hilinesime.» 12. Kas te teate **kes** on Valeri Brumel? 13. Järgmisel päeval koolis hoidusid Aino Vello **ja** Andres **ning** Peeter ikka veel

minuga rääkimast. 14. Kohale jõudsim e kiiresti **sest** hea lahe oli ilma ühegi pakita mööda maanteed astuda. 15. Ta võttis ühe keedusingiga võileiva **ja** selle järel teise **ning** kolmandagi. 16. Jäin tema lähedale seisma **ja** ootama **et** ta küsiks **mis** ma soovin.

(H. Rammo raamatust
«Salgajuht Mare».)

Harjutus 8. Aseta lünka sõna kaart õiges käändes.

I. suur . . . . . ; joonestasin kaks . . . . . ; tegin
ühe . . . . . ; kandsin marsruudi . . . . . ; tutvusime
uue . . . . . ; leia koht . . . . . ; olin ilma . . . . .
. . . ; pistime lipukesed . . . . .

kaardile, kaardi, kaarti, kaardisse, kaardita, kaardilt, kaardiga, kaardil, kaart.

II. mapid . . . . . jaoks; võrdlesime . . . . . ; märkisime . . . . . linnu; varustati uute . . . . . ; täpsed . . . . . ; jäime ilma . . . . . ; kohad leidke . . . . . ; kõik süvenesid . . . . . ; antud . . . . . ei olnud rajoonide piire.

kaartidega, kaartidele, kaartidel, kaartide, kaarte, kaartidesse, kaardid, kaartidelt, kaartideta.

marsruut — reisikava

Harjutus 9. Missugusele küsimusele sõrendatult trükitud sõna või sõnad vastavad? Küsimus kirjuta sulgudesse.

Ütle, mis käändes on iga sõrendatult trükitud sõna.

1. Algus (*mis?*) raske, lõpp (. . . . .) kerge. 2. Tüh-

- jad vaadid (.....) teevad palju tüminat (.....).
3. Kui põllule (.....) viid, siis põllult (.....) ka tood.
4. Ära vali sõpra (.....) silmadega (.....),
vaid kõrvadega (.....). 5. Ei talv jää taevasse
(.....) ega suvi soosse (.....). 6. Tark (.....)
teeb enam mõttega (.....) kui rumal (.....)
kätega (.....). 7. Lapsel (.....) valutab
sõrm, emal (.....) süda (.....). 8. Töö
(.....) töö (.....) ajal, jutt jutu (.....) ajal.
9. Julgete (.....) päralt on maailm. 10. Pea
tarkuseta (.....) on nagu latern küünlata
(.....). 11. Sõpru (.....) tuntakse hädaajal.
12. Targalt vaenlaselt (.....) võid õppida
head (.....), rumalalt sõbralt (.....) võid
saada vead (.....). 13. Vaguraid lambaid
(.....) mahub palju ühte lauta (.....).
14. Püsivus (.....) viib eesmärgile (.....).

Mida tähendavad 1., 2., 3., 4., 10., 11., 12. ja 13. vanasõna?

JUTUSTUS.

Harjutus 10. Loe jutustus «Äikese käes» (harj. 3.) läbi.

Leia, kust algab ja kus lõpeb selles

- 1) eellugu,
- 2) peaosa,
- 3) järellugu.

Tõmba osade vahekohtadesse värviline püstkriips. Eelloo kohale äärelle kirjuta **E**, peaosa kohale **P** ja järelloo kohale **J**.

Loe jutustusest «Äikese käes» ainult peaosa. Miks see ilma eel- ja järelloota ei rahulda lugejat? Milleks on vaja eellugu? Milleks järellugu?

HÄÄLIK JA TÄHT.

Harjutus 11. Märgi iga sõna taha sulgudesse numbriga, mitu häälikut sõnas on.

Häälikute arv.

mina ( ), ma ( ), ilusa ( ), sisises ( ), inimesele ( ), kasukas ( ), rada ( ), nad ( ), hõbedaga ( ), hape ( ), palitu ( ), kadedad ( ), mõteteta ( );

annan ( ), ammuma ( ), karussell ( ); süttib ( ), lõkkesse ( ), hüppas ( ), barett ( );

öö ( ), maa ( ), juus ( ), määrimine ( ), viiulil ( ), raadio ( ), sepp ( ), nüüd ( );

ei ( ), kael ( ), auto ( ), eile ( ), pioneer ( ); klots ( ), plus ( ), kombain ( ), taldrik ( ), ekskavaator ( ), kommunistlik ( ), marssisime ( ), Antsla ( ).

Harjutus 12. Kirjuta lünka lõpp *-kas* või *-k*, nagu vaja.

-kas või *-k*.

1. Pildil olid maja . . . . , purje . . . . , auri . . . . , lootsi . . . ja üksik kaja . . . . 2. Aia nurgas kasvasid pihla . . . . , jala . . . ja kõrge kada . . . . 3. Iga putu . . . . , mardi . . . . , libli . . . . , põrni . . . ja siti . . . on olnud röövi . . ja nukk. 4. Võta kopsi . . ja tühjenda lootsi . . . . veest! 5. Kutsi . . . piilus lauale, kus oli sepi . . . . 6. Ava rusi . . . ja vabasta ritsi . . . . ! 7. Kole on, kui inimene on joodi . . . . 8. Lehm on algul vasi . . . ja siis

mulli . . . . . 9. Vapsi . . . on herilase moodi, aga suurem.
10. Musti . . . ja maasi . . . valmivad esimestena, palu . . . on
aga viimane. 11. Seal, kus seisavad lagunenud hurtsi . . . ja vana
tuuli . . . , ongi alli . . . . 12. Kaari . . . on kahe rattaga sõidu . . .
13. Kopi . . . on sajandi . . . rublast. 14. Teest vasakul valendas
kaasi . . . , paremal on tihe kuusi . . . .

Tarvita õigeid häälikuid.

Harjutus 13. Täida lüngad (vt. õpikus lk. 9 ja 10 toodud sõnu).

1. Pud . . . podises pliidil. 2. Tassides auras koh . . . . 3. Läk-
sin koolist kohe ko . . . u. 4. Pud . . . (mille?) silmas oli või.
5. Öht . . . hakkasime liikuma ko . . . u poole. 6. Eil . . . käisime
kogu perega te . . . tris. 7. Kellel j . . . nu, sellel jalad.
8. M . . . pärast sa eil . . . ko . . . u jäid? 9. Küü . . . ed ei tohi
olla pikad. 10. Prae õhtuks kartu . . . d! 11. Ül . . . riided panime
ahju juurde kuivama. 12. Selles kotis on man . . . , tolles koh . . . .
13. J . . . gatav on 4, j . . . gaja 8. Kui suur on j . . . gatis? 14. Töö
juures sai pöidla küü . . . vigastada. 15. Eil . . . oli meil lõunaks
mannapud . . . . 16. Sulep . . . on vist laua p . . . l. 17. P . . . gu
läheme k . . . idori pühkima. 18. Tõuse üle . . . !

Lühendid: vt. = vaata

lk. = lehekülg

Harjutus 14. Täida lüngad.

1. Läksin koolist kohe ko . . . u. 2. Ko . . . u poole minnes
kohtasin Ainot. 3. Ko . . . u jõudsin kell pool kolm. 4. «Ko . . . u,
ko . . . u paistab!» kilkas Kalle. 5. Ma pean nüüd ko . . . u

minema. 6. Millal sa jõuad ko...u? 7. Väike Tiina jäi teel ko...u isa sülle magama. 8. Äikesepilve nähes hakkasime kohe ko...u poole ruttama ja jõudsimegi enne vihma ko...u. 9. Vii ko...u meilt palju tervisi! 20. Ko...u poolt kuuldus Muska haukumist. 11. Haiguse pärast tuli Kallel ko...u jääda. 12. Ko...u poole astudes läheb samm pikemaks. 13. Ko...u poolt hõigati: «Tulge nüüd ko...u lõunale!» 24. Kuigi küsutasin: «Mine ko...u!», ei tahtnud Muri kuidagi hakata ko...u poole liikuma.

Harjutus 15. Paranda selles kirjas esinevad vead. Vale täht tõmba maha, õige kirjuta selle kohale üles. Lisa tähti, kui vaja.

Pärnus

15. septembril 197...a.

Tere, Alma!

Minul on väga hää meel, et Sa jälle kirjutasid. Ma käisin eila Sinu õe pool. Ta oli parajasti kardulapõllul. Ma võtsin üliriided ära ja asusin ka tööle. Mikspärast ma peaksin vahitima, kui teine teeb nii tööd, et pää märg. Ega see kardulavõtmine pole kerge. Minulgi läks ühel sõrmel küün katki.

Aitasin kõik kardulad ülesse võtta.

Pääle tööd läksime tupp. Sää! anti praetud kardulaid lihaga. Teiseks oli mannapudru kiselliga. Lõpuks tuli kohvi. Pärast pandi veel suur taldrek õuntega laua pääle. Sõime neid ja jägasime uudiseid.

Su õel on uus palit ja pluuse. Ta lubas pühaba meile tulla.
Tule Sa ka! Läheme siis koos teatrisse.

Õhta viidi mind autuga kodu.

Hääd tervist!

Hilda.

TÄIS- JA KAASHÄÄLIKUD.

Harjutus 16. Kirjuta kõikide tähtede nimed.

Täht	Nimi	Täht	Nimi
a	aa	o	...
b	bee	p	...
d	...	r	ärr
e	...	s	ess
g	...	t	...
h	haa	u	...
i	...	v	...
j	jott	õ	...
k	...	ä	...
l	...	ö	...
m	...	ü	...
n	...		

Harjutus 17. Kriipsuta värviliselt alla täishäälikud.

Igaüks sai
mõne tähe,
kõigile jäid
tähed pähe.

Aga terve sületäis
tähti veelgi üle jäi.
Lapsed, kellel pead
on head,
võivad lisa võtta sealt.

(H. Männi luuletusest
«Roheline kool».)

Harjutus 18. Märgi kaashäälikutele alla punkt.

Sipelgas laitis tigu laiskuse ja venimise pärast.
«Vaata, kuidas mina töotan! Vean pesa tarvis palke ja jook-
sengi veel!»

«Mis sa oma maja kõrshaaval tirid. Võta minu moodi kogu
pesa kukile ja katsu, kas sa siis paigastki saad!» kostis tigu, upi-
tas karbi paremini selga ja rühkis rahumeeles edasi.

(H. Jõgisalu järgi.)

* **Harjutus 19.** Täida lüngad. Kirjutamata on jäetud ühesugused tähed.

Puuduvad täishäälikud.

m—j—, s—n—, l—s—, t—g—v—r—, m—l—s,
k—l—t—s, s—d—d—, s—bl—s—n, t—b—m—, s—n—l—ll,
s—n—k—.

Puuduvad kaashäälikud.

—i—e—e, —u—e—e, —u—i—e—, u—u—a, —õ—a—a,
u—i—e, a—u—a, o—a—, i—e—a, e—e, au—u—a,
ü—eei—e, —a—i—, au—o—ee.

Näidis:

s^a b^a

t_u t_i t_a

h sõna alguses.

Harjutus 20. Mõnede sõnade alguses puudub vajalik **H**. Kirjuta see trükkirjas juurde.

1. OBU IRNUB IIUMAAL, ÄÄL KOSTAB MEIE
MAALE? 2. IGA LOOM ÄALITSEB ISEMOODI: OBUNE
IRNUB, KOER AUGUB JA URISEB, LEHM AMMUB.
ÄRG MÖIRGAB. 3. VAATASIME JA ARUTASIME ULK
AEGA, KUIDAS SASSILAINUD ÖNGENÖÖRI LAHTI ARU-
TADA. 4. OOLETUS EES, ÖNNETUS TAGA. 5. ÖÖGU-
VAST LÖKKEASEMEST LEVIS IRMSAT AISU — KEEGI
OLI SINNA VIST KUMMITUKI EITNUD. 6. OMMIKUL
OLI MAA ALLAST ÖBEDANE, KUID ALL EINAMAAL
ALLIKA UMBER. KUS ELJUS ALL UDU, ALLA EI
OLNUD. 7. ÖÖSEL AKKAS KOER ÖUES KUI UNT
ÜLGUMA JA SEGAS MEIE UND. 8. EA MEES VOTAB
ERNE POOLEKS, ALB EI VÖTA ÄRGAGI. 9. ERILANE
EI AMMUSTA, VAID NÖELAB. 10. AIGUSEST PARANE-
NUD ÖPILASELE ANTI ERILISI ARJUTUSI TEHA.
11. EIT EI SAANUD ARU, KUHU NÖÖRI TEINE ARU
KINNITADA, JA EITIS SELLE OKSALE. 12. ALLIKAS
KASS IILIS AORIIDA POOLE JA TEGI SIIS ÄSTI
OOGSA ÜPPE, KUID IIR PÄASES MINEMA. 13. ÖNGE-
KORK ÖÖTSUS LAINETEL JA OLII AKKI KADUNUD.
14. POISID AKKASID IRVITAMA, KUI ANTS METSAS
OBUST IRVEKS PIDAS.

Harjutus 21. Pane antud mõistatustes sulghäälikutele punkt alla.

1. Mees läheb lakka, lihaliud pea peal? 2. Paik paiga peal, lapp lapi peal, elades ei ole nõela sisse saanud? 3. Ei ole kätt ega jalga, aga paneb särgi selga? 4. Kes teeb silla ilma kivikil-luta, ilma puupulgata?

1. Kukk, kana. 2. Kapsapea. 3. Padi. 4. Külm.

Märkus. Mõistatuste lõppu kirjutatakse küsimärk, sest nad on küsilaused. (Missugune mees läheb lakka, lihaliud pea peal?)

Sageli jäetakse aga mõistatuse algusest küsiv sõna ära.

SILP.

Harjutus 22. Häälda sõnu aeglaselt ja leia õhuvoolu peatamis-kohad — silbivahed. Tõmba silpide vahekohta püstkriips.

Kooli läks SÜGIS

ja joonistas aia,
pintsliga maalis ta hoogsalt ja laialt
kollaseks saialillede suud,
kollaseks pirnid ja ploomid puul.

(O. Saar.)

KÖRVUTI OLEVAD HÄÄLIKUD.

Kaksiktäishäälikud.

Harjutus 23. Silbita sõnad püstkriipsuga.

Leia kaksiktäishäälikud. Tõmba neile värvilise pliiatsiga loogake alla.

I. 1. Meil laulud aitavad elada, võita. 2. Kes vana ei paika, see uut ei saa. 3. Parem nõukaupa kui jõukaupa. 4. Silm on väike, aga näeb kogu ilma. 5. Hõissa, poisid, talv on käes! 6. Kus viga näed laita, seal tule ja aita.

II. Üleriideid, eile, pliiatseid, sõuame, püüavad, vanaema, meiu, hoiame, viieaastane, õunaaias, kõuepily, müüa, sooäärne, paistis, kauaaegne, raadio, pioneerid, lõikeid.

Kaashäälikuühend.

Harjutus 24. Leia katkendist kaashäälikuühendid. Tõmba neile loogake alla.

See on ilus taldrik, kuldse äärega. Isa ütles, et vabrikus on üks pikk päikesekiir kinni püütud ja selle tükke pannakse nüüd laste taldrikute serva külge, et oleks ilus ja vitamiinirikas. Seda kuldset serva Pille-Riin näpibki. Aga see ei tule ära ja Pille-Riini tuju on endiselt paha.

(E. Niit.)

SILBITAMINE JA POOLITAMINE.

Harjutus 25. Tõmba värviline püstkriips silpide vahekohta. Seleta, miks sa nii silbitasid.

Ühel päeval läks Mart vanaema juurde ja ütles:

«Anul on varsti sünnipäev.»

«Jah,» vastas vanaema. «Anu saab varsti viieaastaseks.»

«Ma tahan talle sünnipäevaks midagi teha,» ütles Mart. «Ma tahan talle ilusa nuku teha.»

«Tee siis nukk,» ütles vanaema.

«Aga ma tahan kohe päris nuku teha,» ütles Mart. «Mitte mingisuguse paberist.»

Vanaema oli nõus Mardile näitama, kuidas päris nukke tehakse. Ta tõi kapist riidetükke ja vatti ja võttis lauasahalist oma käsitöökarbi välja.

(E. Raud.)

Harjutus 26. Näita püstkriipsuga, kust võib luuletuses olevaid sõnu poolitada.

Hommik.

Öö on veel,

sest hommik magab

täiskuu suures süles.

Aga varsti,

üsna varsti

hommik ärkab üles.

Peseb nagu külmas meres,

lippab meie linna.

Hüüab mulle: «Tere, tere!

Aeg on kooli minna!»

(O. Saar.)

SULGHÄÄLIKUTE KOLM PIKKUST.

Harjutus 27. Kirjuta, missuguse tähega või missuguste tähtedega märgitakse lühike, pikk ja ülipikk sulghäälik.

Sulgu kirjuta sõna, milles esineb vastav häälik.

Sulghääliku pikkuse märkimine kirjas.

Lühike sulghäälik: b (lubi), d . . . . .

Pikk „ : p . . . . .

Ülipikk „ : . . . . .

Harjutus 28. Loe mõistatused. Määra jämendatult trükitud sulghäälikute pikkus. Ülipikkade kohale kirjuta *ü*, pikkade kohale *p* ja lühikeste kohale *l*.

1. Kukk kullas, saba rõngas? 2. Lipp lipi peal, lapp lapi peal, ilma nõela pistmata? 3. Tammelaast lätte sees, ei idane, ei mädane? 4. Neli nipijalga, kaks kikikõrva, suur pikk tohulohu? 5. Põder kodus, sarved metsas? 6. Veest lukk, puust võti? 7. Hobune jookseb, vagu taga? 8. Ei mind võta võti lahti ega muugi muukraud lahti, kukun maha, lähen ise lahti? 9. Lihane pütt, hõbevits?

1. Sirp. 2. Kapsas. 3. Keel suus. 4. Kass. 5. Palk ja oksad. 6. Sild. 7. Laev. 8. Muna. 9. Sõrmus.

LÜHIKE SULGHÄÄLIK.

Harjutus 29. Kirjuta, missuguses käändes on sõrendatult trükitud sõna. Ainsus märgi tähega *a.*, mitmus — *m*.

1. Võtke vihikud! — *m*. nimetav

2. Kas oled sulepeata? — . . . . .

3. Tule tahvli juurde! — . . . . .
4. Kirjuta lause tahvlile! — . . . . .
5. Kas kirjutatus on vigu? — . . . . .
6. Jälgi häälikute pikkust! — . . . . .
7. Kas Reedal on õigesti? — . . . . .
8. Kirjutasid vigadeta. — . . . . .
9. Eralda käändelõpud püstkriipsuga! — . . . . .
10. Täitsid ülesande vigadeta. — . . . . .
11. Kirjutage sõnad vihikusse! — . . . . .
12. Tõmmake sulghäälikutele joon alla! — . . . . .
13. Kustutage kõik tahvliilt ära! — . . . . .
14. Avage õpikud! — . . . . .
15. Kus on sinu õpik? — . . . . .
16. Vaatleme esimest lauset! — . . . . .
17. Mis on sõnadel ära jäetud? — . . . . .
18. Kandke ülesantu päevikusse! — . . . . .
19. Asetage asjad laudadelt sahtlisse! — . . . . .
20. Ärge kolistage toolidega! — . . . . .

Harjutus 30. Täida lüngad.

Sügis.

Sügisel on ilma . . . vilu . . . ja vihmase . . . . Halli . . .
pilve . . . kata . . . taevast. Päikesekiire . . . ei suuda neid läbida.

Päeva . . . on lühikese . . . , öö . . . pika . . . ja pimedana . . .

Tee . . . muutu . . . . . poriseks, soo . . . ja heinamaa . . .
valgu . . . . . vett täis.

Välja . . . on koristatud ja põllu . . . on lageda . . . . Aasa . . . ,
välja . . . ja metsa . . . on vaikseks jäänud, sest suvelauliku . . .
on lahkunud.

Lehtpuu . . . ja -põosa . . . kolletu . . . . . Ainult män-
ni . . . , kuuse . . . ja kadaka . . . püsi . . . . . endiselt rohe-
listena.

Varsti tule . . . . . külma . . . , tule . . . lumi, saabu . . .
talv.

Lapse . . . on ka sügisel südi . . . ja tragi . . . Vilu . . .
tuule . . . ja vihma . . . neid ei kohuta. Rõõmsalt lähe . . . .
nad igal hommikul kooli.

Harjutus 31. Kuhu vaja, sinna kirjuta üks täishäälik juurde.

1. Ma ei sa poodi minna, sest te on väga porine.
2. Sa aru, et sa pead töö kiiresti lõpetama! 3. Mis
te mu tööst ka arvate? 4. Ma kaevan aias ma
üles, sa rehitse ta läbi. 5. Me kallasime keeva ve
õunakoortele ja maitsev te oligi valmis. 6. Ja , ka
se te viib kooli juurde. 7. Kui kõik mu on val-
mis, siis vi mu kiri posti. 8. Me tõime teie me
siia, nagu te soovisite. 9. Se ma oli varem lausa
so . 10. Te tehke se te korda! 11. To ta meie
hulka ja me võtame ta oma hoole alla! 12. Sa
ära sega mind, ma ei sa ni tööd teha! 13. Me
panime me purkidesse. 14. Jä kaldale, sest jä on
veel nõrk. 15. Su su on moosiga koos. 16. Ja ,
mu õde ja su tädi sõitsid linna.

Harjutus 32. Kirjuta *maa-* ja *koi-*sõnade järele sulgudesse küsimus ja märgi, kas nad on ainsuse osastavas (*a. os.*) või mitmuse nimetavas (*m. nim.*)

1. *Ööd* (*mis?* — *m. nim.*) olid pimedad, sest polnud *kuud* (*mida?* — *a. os.*). 2. Tähised märkisid mööda *jääd* (. . . . .) kulgevat *teed* (. . . . .). 3. Vaateaknal olid *klaaskeed* (. . . . .), *nahkvööd*, *karuskraed* (. . . . .) ja palju *muud* (. . . . .). 4. Isa kinkis koolile kaks *õunapuud* (. . . . .). 5. Siin on ainult *sood* (. . . . .) — *muud maad* (. . . . .) siin polegi. 6. Vanamees tundis *sood* (. . . . .) läbivat partisaanide *salateed* (. . . . .). 7. *Tööd* (. . . . .) teevad *sood* (. . . . .) viljakandvaiks. 8. Keetsin kummeliteed (. . . . .) ja loputasin sellega *suud* (. . . . .). 9. Too poest 200 g *võid* (. . . . .) ja pakk head *teed* (. . . . .)! 10. *Kaid* (. . . . .) ulatusid kaugemale merre. 11. Ootan *maid* (. . . . .) — *õiekuud* (. . . . .). 12. Kas sa oled külastanud *Hiiumaad* (. . . . .) ja *Otepääd* (. . . . .)? 13. Mitu *pead* (. . . . .) on ikka mitu *pead* (. . . . .).

KORDAMISEKS.

Harjutus 33. Otsusta, kus tuleb kasutada suurt algustähte. Tõmba nendele tähtedele värvilise pliiatsiga riskülik (□) ümber.

NOORUSES TALLAS ANKKULA KULAKOOLI TEERADU TULEVANE EESTI NSV RAHVAKIRJANIK OSKAR LUTS (1887—1953).

KUID ANKKULA KOOL EI OLE SIISKI SEE, MILLEST ON PAJATA-
TUD LUTSU «KEVADES». KOOLIMAJA, MILLE ON KUULSAKS TEI-
NUD LOOD JOOSEP TOOTSI VEMPUDEST, ASETSEB AMME JÕE
KALDAL OTSE PALAMUSE KIRIKU JUURES.

LÄHEDASTES TALUDES ON ELANUD TÄHTSAMATE «KEVADE»
TEGELASTE ALGKUJUD: VOLDEMAR TOOTSON (LUTSU JUTUS-
TUSES JOOSEP TOOTS) MÄEOTSA (ÜLESOO) TALUS, ARNO TALI
ALGKUJU EERIKVERE KÜLA SAARE TALUS JA RAJA TEELE SAMA
KÜLA RAJA TALUS.

(«Matkateid Eestis» järgi.)

Harjutus 34. Leia, missugune lause on siin salakirjas kirju-
tatud.

10	21	9	16	7	11	4		11	22	22	3	1				
8	1	10	5	15	1	3	1	9	13	10	11	16	1	3	1	
11	4	4	17	15	7	17		8	20	4		14	13	13	10	4
8	1		13	13	17	1	11	4			16	4	1	10		
17	4	7	3													

Harjutus 35. Kirjuta, missuguses käändes on sulgude ees olev
sõna.

1. Antsule kingiti sünnipäevaks ilus raamat (*ains. nim.*).
2. Raamatu (. . . . .) selg oli pruunist nahast.
3. Kaa-
ned (. . . . .) olid raamatul (. . . . .)
rohelistel.
4. Raamatus (. . . . .) oli hulk jutte (. . . .
. . . . .) ja palju pilte (. . . . .).
5. Seda uut raa-
matut (. . . . .) hoidis Ants hoolega.
6. Ta pani raa-
matule (. . . . .) kohe paberi ümber.
7. Ka kirjutas
ta raamatusse (. . . . .) oma nime.
8. Ükskord läks
Ants kingitud raamatuga (. . . . .) naabri (. . . . .

- .....) poole. 9. Sinna jõudis ta aga raamatuta (.....
 ....). 10. Ta oli teel raamatu (.....) kaotanud.
 11. Ants läks kohe raamatut (.....) otsima.
 12. Varsti märkas ta tee ääres raamatut (.....).
 13. Ta pühkis raamatult (.....) tolmu ja ruttas
 õnnelikuna tagasi.

Harjutus 36. Silbita sõnad sidekriipsuga ja näita poolitamiskohad värvilise püstkriipsuga. Liitsõnades tõmba kõige soovitatavasse poolitamiskohta jämedam püstkriips.

õpilane	õ-pi-/la-/ne
pioneer	.....
oktoobrilaps	.....
täheke	.....
malevanõukogu	.....
vanempioneerijuht	.....
kauaaegne	.....
püüame	.....
laagrisse	.....
kümneaastane	.....
sõepliiats	.....
lõunaaeg	.....
naissportlane	.....
ei saa üle	.....
riiulile	.....
linttraktor	.....
aiast	.....
Antslas	.....

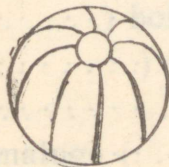
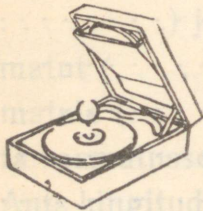
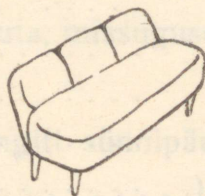
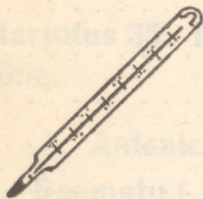
Harjutus 37. Kirjuta lünka sõna *kodu* või *koju*.

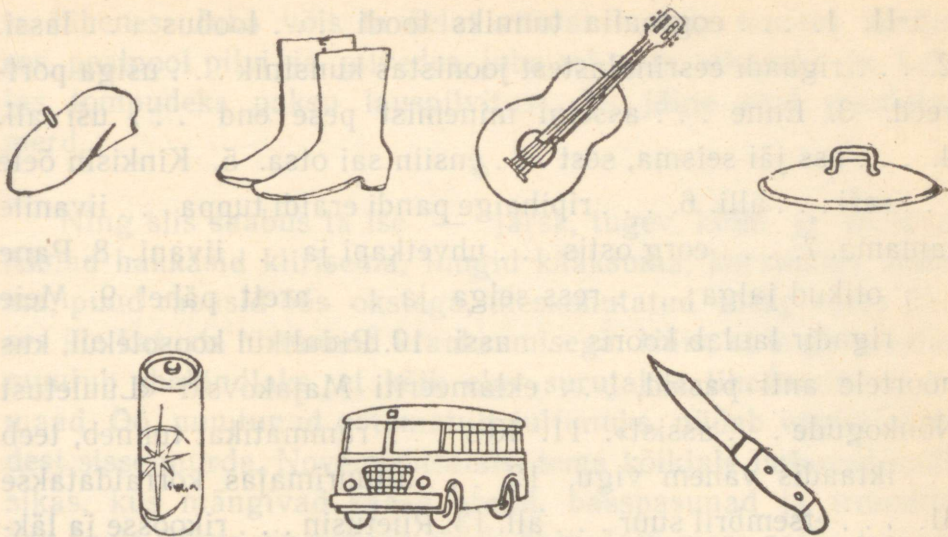
ootan ema . . . . .; varsti jõuab ema . . . . .; . . .
. . . paistab; astume . . . . . poole; hakkame . . . . . minema;
. . . . . juures; leidis uue . . . . .; jättis vihmavarju . . . . .;
ilmus . . . . .; . . . . . kohal; pisut enne . . . . .; . . .
. . . ligidal; kutsu . . . . .; austab . . . . .; läheme koo-
list . . . . .; istutasime . . . . . juurde.

LÜHIKE JA PIKK SULGHÄALIK.

Sulghäälik sõna alguses.

Harjutus 38. Kirjuta iga pildi alla eseme nimi. Nimed valida piltidele järgnevast loetelust.

botikud, diivan, grammofon, dušš, buss, barett, gloobus, dress, kraadiklaas, kitarr, pluus, pall, patarei, kaas, puss.

Harjutus 39. Kirjuta lünka vajalik sulghäälid.

I. 1. Sõitsin . . . ussiga linna. 2. Tüdrukul oli . . . arett peas ja . . . eež . . . ress seljas. 3. Ema õmbles tütrele uue . . . luusi. 4. Lõikusin . . . ussiga puutükki. 5. Konstitutsioonipäev on 5. . . etsembril. 6. . . irektor ostis koolile hulga . . . rammo-foniplaate. 7. . . ussimudel sai voolu . . . atareist. 8. . . raadi-klaas näitas, et . . . runol oli . . . alavik. 9. . . iktaadi ajal olgu . . . istsipliin eeskujulik! 10. Laine isa on . . . olhoosis . . . riga-dir. 11. . . itarril oli üks . . . assikeel katki. 12. Pese . . . ast-ruli . . . aas puhtaks. 13. Naela lüües lõin kogemata seina sügava . . . rammi.

II. 1. . . . eograafia tunniks toodi . . . loobus . . . lassi.
2. . . . rigaadi eesrindlastest joonistas kunstnik . . . ušiga port-
reed. 3. Enne . . . asseini minemist pese end . . . uši all.
4. . . . uss jäi seisma, sest . . . ensiin sai otsa. 5. Kinkisin öele
. . . eeži . . . alli. 6. . . . ripihaige pandi eraldi tuppa . . . iivanile
lamama. 7. . . . eorg ostis . . . uhvetkapi ja . . . iivani. 8. Pane
. . . otikud jalga, . . . ress selga ja . . . arett pähe! 9. Meie
. . . rigadir laulab kooris . . . assi. 10. Pidulikul koosolekul, kus
noortele anti passid, . . . eklameeriti Majakovski «Luuletust
Nõukogude . . . assist». 11. Kes . . . rammatikat tunneb, teeb
. . . iktaadis vähem vigu. 12. . . . ultuurimajas korraldatakse
31. . . . etsembril suur . . . all. 13. Riietusin . . . rikoosse ja læk-
sin . . . asseini ujuma. 14. . . . ensiin rikub . . . ummist vooliku.

Mitmuse tunnus.

Harjutus 40. Leia nimisõna mitmuse tunnused ja tõmba neile värvilise pliiatsiga loogake alla.

Novembritorm.

Kell viis hommikul algas torm.

Juba tund aega varem kihutasid üle mere ja maa üksikud tugevad põhjaiilid, kiskudes vaikiva vee kohale teravaharjalise, lühikese laine. Nad tormasid üle maa — märgade kadakate, vetinud põldude, pimedate külade, ärevalt kuulatavate metsade ja tühjade liivikute nii, nagu tormab vallatu ja karja kaotanud sälg heleda hirnumisega seltsi otsides.

See polnud veel torm. Tormi raevukus märatses kusagil põhja pool, imes endasse merelõhna ja veetolmu, kogus jõudu. Kuid

ta lähenes. Juba võis ta õelat vilinat kuulda mustas kõrguses, pealpool pilvi ja pilvedes, juba rebis ta ribadeks ja kuhjas tompudeks paksu lauspilvitust. Ta jäine rind puudutas merd.

*

Ning siis saabus ta ise — järsk, tugev, külm ja soolane. Aknad hakkasid klirisema, luugid kääksuma, korstnates undama, puud rabasid öös okstega, üleskohutatud märg vares libises üle katuste hirmunud kraaksumisega. Näis, et kogu maailm muutub ebakindlaks, et kõik elav surutakse tihedamini vastu maad. Öö, muutunud ootamatult jultunuks, püüab vägisi akendest sisse murda. Novembritormis, tema kõikjale imbuvas muusikas, kus mängivad kaasa orelid, basspasunad ja trummid, kus tuule kõrge vingumine ripub nagu lagi mere raske tumeda õhkimise kohal — on kõik suur ja ebasõbralik.

(J. Smuul.)

Harjutus 41. Tõmba nendele sõnadele joon alla, millel mitmuse tunnus on *-de*.

tera, rike, käbi, tigu, võte, keha, pime, pidu, ehe, udu, võsa, väle, säde, vägi, äge, äke, müra, ere, ilu, vilu, kama, koma, ahi, kolle, kole, hani, hari, voodi, südi, rinne, kägu, sõna, purre, puru, regi, janu, hõbe, habe.

Harjutus 42. Kuhu vaja, sinna lisa sõna lõppu puuduv kaashäälik juurde.

1. Kas sul on hal kas ? 2. Kus on kon talvel?
3. Kel janu, sel jalad. 4. Kel on kel kaasas? 5. On on vilets hooneke. 6. Kes teab, mis märk tal rinnas on ?
7. Kas sul on pal kaasas? 8. Kas sel kuul saab kol-

hoosil tal valmis? 9. Mil viisil pääses tal tal aeda? 10. Mul õnnestus puhuda suur seebimul . 11. Kas ta teab, et tal tuleb tal lauta ajada? 12. Jah, mul ja sul on ühesugune käekel . 13. Mis tal viga on, et ta ei laula? 14. Kus on see sal , mis sul sel päeval kaelas oli, kui sa mul abiks olid?

LÜHIKE, PIKK JA ÜLIPIKK SULGHÄÄLIK.

Sulghäälik kaashäälikuühendis.

Harjutus 43. Tõmba kaashäälikuühendile värviline loogake alla.

1. Sügisel jäävad metsad vaikseks. 2. Talvel viivad jahimehed metskitsedele heinu, lehisevihtu ja kartuleid, jänestele aga langetavad väiksemaid haabu. 3. Linttraktoriga aeti metsas sügavasse lumme radasid ja puhastati kitsedele magamis-kohti. 4. Lapsed viisid jänkudele võsastikku ristikheina, paar kapsapead ja porgandeid. 5. Lindude sööklas käis meil kõige enam rasvatihaseid, kuid järjekindlalt ka paar leevikest. 6. Põldpüüid poevad ööseks lumehange, kuhu tuisk võib nad igaveseks vangistada, kui inimene neile appi ei tule. 7. Kas oleme valmis lindude ja metsloomade eest hoolitsema?

Harjutus 44. Kirjuta punktide asemele vajalik sulghäälik.

Aastapäeva eel.

Valmistusime täh . . saks sündmuse . . s — Ees . . i NSV aas . . apäevaks. Eelpäeva õh . . upoolikul lä . . sime kooli juurde. Meid kogunes sinna roh . . es . . i.

Rehi...sesime tee...sileda...s, püh...isime murupla...sid
puh...aks, kas...sime lilli ja kit...usime umbroh...u. U...se
eh...isid Kers...i ja A...s vah...raleh...edest pärjaga.
Ak...usesaali viisime o...si ja roh...es...i lilli. Väi...se-
ma...la...se...lõikasid pa...sust...aberist loosungi...s
täh...i.

Kui kõik valmis olid, li...sasime s...ordipla...sile. Seal
mängisime lap...uud, «Kah...vähe, kolme palju» ja rahvaste
...alli.

Päras...is...usime ja puh...asime kooliõuel. Vanempio-
neerijuh...jutus...as meile juunipöördes...ja töörahva
juh...ides...

aktus — pidulik koosolek

Harjutus 45. Kirjuta lünka mitmuse tunnus *-d*, *-de* või *-te*.
Missugune sulghäälik kirjutatakse *s*-i kõrvale?

1. Rannapois...el ei olnud muust juttu kui havi...st,
säga...st, koha...st, kilu...st ja teis...st kala...st.
2. Kana...toiduküna...juures võis sageli näha varblas...
tuvi...ja vares...salku. 3. Muiste mindi jahile vibu...ja
oda...ga. 4. Elektrijoujaama...ehitatakse kiirevoolulis...le
jõge...le (jõgi), eriti aga juga...le. 5. Koosolekul kõneldi
tööstus...kulu...st, tulu...st ja töölis...töötasu...st.
6. Laua...olid kaetud kena...õhukes...kollas...ja rohe-
lis...lina...ga. 7. Ilma...olid viimas...l päevadel vilu...
ja paha...8. Vana meremees jutustas las...las...le
mere...st (meri) ja maru...st, madrus...st ja teis...st

laevamees . . . st, haikala . . . st ning meremadu . . . st. 9. Haige piinles nūri . . . valu . . . käes. 10. Tragi . . . ja südi . . . pois . . . ga oli mõnus koos töötada.

Harjutus 46. Kirjuta lünka mitmuse tunnus *-de* või *-te*.

1. Õpilas . . . le anti ülesandeks kirjutada kaardile märgitud mere . . . le (meri), mäge . . . le (mägi), jõge . . . le (jõgi) ja linna . . . le nimed juurde. 2. Tuli sügis oma sadu . . . ja udu . . . ga, pori . . . ja halla . . . ga. 3. Pois . . . el kästi viia toitu esiteks veis . . . le, siga . . . le ja põrsas . . . le, siis kana . . . le ja hane . . . le (hani) ning lõpuks ka peni . . . le ja kassi . . . le. 4. Perenais . . . el oli pikalt juttu muna . . . st, liha . . . st, jahu . . . st, hernes . . . st, marja . . . st, keedis . . . st, küpsis . . . st ja kauplus . . . st. 5. Kas te teate siinsete küla . . . ja keskus . . . nimesid? 6. Maja oli sammast . . . ja rõdu . . . ga. 7. Näitusel oli alati palju rahvast varras . . . l kootud kinnas . . . , salli . . . ja teis . . . seesugus . . . asja . . . (asi) juures. 8. Ema käskis pois . . . l tulla tööle vana . . . halli . . . püks . . . ga. 9. Linnas jäid maalas . . . pilgud kõigepealt peatuma kollas . . . le ja punas . . . le trammi . . . le ning sinis . . . le trollibussi . . . le.

Harjutus 47. Kirjuta tegusõnades lünka vajalik sulghäälik.

Kalale.

Lä . . . sime isaga kalale. Ma võ . . . sin aerud, sest tah . . . sin olla isale abiks. Kan . . . sin neid ja püü . . . sin isaga sammu pidada. Varsti tun . . . sin, kuidas aerud raskeks muutusid.

Sea . . sin neid õlale, hoi . . sin käes, kuid abi oli sest vähe.
Püü . . sin olla vapper, sest tea . . sin, et tee ei ole pikk.

Peagi jõu . . sime järveni. Sea . . sime paadi korda ja
pääs . . sime ta vaia küljest lahti.

Õngitsemiskohani sõu . . sime kahekesi. Kün . . sime paa-
diga üha laieneva vao veepeeglisse. Udu taga järve kaldal
hüü . . sid poistehääled: «Mul võtab!» — «Mul ei võta!» — «Mul
on juba kaks käes!» Kõik sõnad kos . . sid selgesti meieni. Seal
püü . . sid poisid juba kalu.

Kui kohale jõu . . sime, las . . sime ankru sisse, võ . . sime
õnged, söö . . sime nad ja hei . . sime siis söödad vette.

Loo . . sime head saaki.

õngi söötma = sööta õngekonksu otsa panema

Harjutus 48. Kirjuta lünka sobiv sõna (vt. eelnevalt õpiku
lk. 37 toodud sõnu).

1. Kosmonaudid on . . . . . tervisega. 2. Lõikuspeo-
kutsekaardil oli kolm . . . . . viljapead. 3. Sündmusest
saim . . . . . teada. 4. . . . . ruumis-
töötada on tervisele kahjulik. 5. Jõudsim . . . . .
kohale. 6. Päikese . . . . . kiired valgustasid metsalatvu.
7. Orkester mängis . . . . . avamängu. 8. Kass oli . . . .
. . . . . tuppa tulnud. 9. . . . . levitavad nakkus-
haigusi. 10. . . . . tahtejõuga inimene saavutab elus-
palju. 11. . . . . matkamine on tervislik. 12. Hävi-
tage . . . . . ! 13. . . . . toas hakkab pea
valutama. 14. Töötati . . . . . ja saadi seetõttu . . . . .
. . . . . koju. 15. Laps vaatas . . . . . külaliste poole.

Harjutus 49. Vaatle harvendatult trükitud sõnu. Tõmba kaas-
häälikuühendeis neile häälikuile loogake alla, mida hääldatakse
väga pikalt, ülipikalt, kuid kirjutatakse ühekordselt.

1. Mu vend Ilmar astus osavate käte ringi. 2. Kõik
me ootame homset päeva, sest siis on ringi töötund. 3. Mitu poissi punub korve. 4. Varsti alustame harjade
tegemist. 5. Valdur teeb plekist karp. 6. See karp on hästi
valmistatud. 7. Praegu segab ta värvi karbi välispindade
katmiseks. 8. Tõmba siia pintsliga paar joont! 9. Kastis oli
vanu mutreid, konkse, polte, vaskseid rõngaid,
vardaid, tükk valget vaske ja palju muud. 10. Pane
klamber kruustangide vahele! 11. Mihkel on suur meister
võtmeid tegema. 12. Selle põletusmustris andis mulle vana-
isa. 13. Elmar on kindel, et ta saab tööõpetuses hea hinde.

I ja J TÄISHÄALIKUTE VAHEL.

Harjutus 50. Häälda sõnu silpide kaupa. Silbita sõnad püst-
kriipsuga ja jälgi, et *j* jääks silbi algusse.

Juhan, jagu, rajoon, mujal, vaju, majakas, jagaja, soojus,
rajajad, Maarja, miljon, ahjust, varjaja, karjane, korjandus,
mustjas, valkjas, ajajaotus, asjaajaja, kojujõudja, kujju
(= kujusse).

Harjutus 51. Silbita sõnad püstkriipsuga.

laiad rajad; üle saja õie; isamaja; viiendas majas; maias
neiu; ujuja; aja käia ringi; Õie vajas abi; riiulil; Maia maja;
aja majja; hoia ojust eemale; vaju ojja; iluaiake; on vaja koju
viia; meie Viia; Pöial-Liisi; on vaja vaia; ajanäitaja; raius
loiult; saju ja rajus; imeilus õieke; Marie, Tiiu ja Maaja.

Harjutus 52. Silbita mõttes sõnad ja kirjuta lünka *i* või *j*.

1. Ma .. as armastab magusat sa .. a. 2. Selles ma .. as on a .. akir .. a toimetus. 3. .. ass löi la .. a lauaga a .. a vastu .. a a .. as linnud mar .. apõõsastest lendu. 4. Ra .. u ra .. u a .. al murdunud pa .. u maha! 5. Kä .. a kä .. al nuga teravaks! 6. Kõpsetasime teeõhtuks üle sa .. a sa .. a. 7. Ka .. e, ho .. a kõ .. e otsast kinni! 8. Kes le .. ab siit o .. a äärest nõ .. ahamba õ .. e? 9. Ne .. ud kor .. asid a .. as mar .. u ja laulsid. 10. Enne ko .. uminekut on va .. a kä .. a veel u .. umas. 11. Kes a .. as a .. as kõva häälega .. uttu? 12. Va .. a kül .. es ripnes kõ .. e .. upp. 13. Ha .. ge ei saanud mu .. al soo .. a ku .. teki all. 14. A .. a haned me .. e a .. ast väl .. a!

Harjutus 53. Eralda silbid püstkriipsuga.

1. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva aktusel esines meie Miia deklamatsiooniga. 2. Tallinnas ekskursioonil käies külastasime raadiomaja ja muuseumi. 3. Haridusministeeriumist tuli viieliikmeline komisjon koolimaja juurdeehitust vaatama. 4. Salme kavatseb astuda konservatooriumi viiulit õppima. 5. Pioneeridel on koondus keemia laboratooriumis. 6. Tiiu vanaisa läks pensionile ja on praegu sanatooriumis. 7. Uus tšempion kanti kästel staadionilt minema. 8. Tehasele määrati raadioaparaatide uue seeria eest I preemia. 9. Fotomaterjalid on kapis ülemisel riiulil.

Harjutus 54. Meenuta, missuguseid sõnu nimetatakse omadussõnadeks. Leia katkendist omadussõnad ja tõmba neile joon alla.

Siis tõusis kuu ja paistis otse aknast tuppa. Märt vaatas teda ja ütles:

«Tere, kuuonu! Sa oled suur ja ilus ja ümmargune. Aga tähed on väikesed, eks? Miks sa muigad, kuuonu? Parem räägi minuga!»

Ja Märt jäi niisama naljaks vastust ootama. Ta oli kindel, et kuu ei ütle midagi. Aga äkki kuulis ta kumedit häält.

«Tähed ei ole sugugi väikesed, rumal mudilane!» ütles see hää. «Nad on hiiglasuured! Isegi suuremad maakerast, kus elad sina. Tähed paistavad sulle väikesed sellepärast, et nad on meist eemal.»

Märt tõusis voodis istuli ja jäi hämmastunult kuule otsa vaatama.

(A. Saar, «Targad tähed».)

h ä m m a s t u n u l t = i m e s t u n u l t

Harjutus 55. Leia, missuguste sõnade algusse tuleb kirjutada suur täht. Tõmba sellele tähele ristkülik ümber.

Rõuge järved.

RÕUGE KAUNIDUS KÕIDAB KÕIKI MATKAJAJID! JÄRVI ON RÕUGES KAHEKSA, KÕIGEPEALT KOHTAME LIINJÄRVE, MILLESSE SUUBUB ÖBIKUORUS VOOLAV OJA, JA VALGJÄRVE, MILLE KALDAL LEIDUB PALJANDEID, VALGJÄRVEGA ON ÜHENDUSES PERAJÄRV. JÄRGMINE, ÜRGORU KESKEL, ON EESTI NSV KÕIGE SÜGAVAM JÄRV — SUURJÄRV (SÜGAVUS KUNI 37,5 MEETRIT). SÕORJAS NING KÕIGE ILUSAMATE JÄRVEDE HULKA KUULUV KAUSSJÄRV ASUB VÖRU—RÕUGE JA HAANJA—RÕUGE MAANTEE KOLMNURGAS. ÜLE MAANTEE NÄEME RATASJÄRVE.

RÕUGE KULTUURIMAJA JUUREST ON ENAMIK EESPOOL NIMETATUD KUUEST JÄRVEST KORRAGA NÄHA, NÄHA EI OLE TÕUGJÄRVE EGA 3—4 KM KAUGEMAL ASUVAT RÕUGE SUURIMAT JÄRVE — KAHRILA JÄRVE.

(«Matkateid Eestis» järgi.)

sõõr — ring

sõõrjas — ringikujuline

Harjutus 56. Kirjuta lünka õige sulghäälik.

1. ... rigadiril oli seljas ... ruun ... ress, mille ... aelusest ... aistis hallikas ... luus, peas ... eež ... arett ja jalas ... ummisäärikud. 2. Aseta ... astrul ... aasi ... liidile ja keeda ... ohvi (mida?)! 3. Auto ... uss sõitis ... araaži juurde ... ensiini võtma. 4. ... riibulises ... rikoos ... üdruk seisis ... asseini juures ... uši all. 5. ... irektor käis linnas ja tõi koolile elektri ... rammofoni, uue ... loobuse ja võrk ... alli, ühe elektri ... itarri, joonistus ... lokke, ... ušši ja ... inti. 6. Kirjutasime ... rammatika ... unnis ... ika ... iktaadi. 7. ... ripihaige pandi eraldi tupp ... iivanile lamama. 8. Igal aastal on meie kultuurimajas 31. ... etsembril suur ... all. 9. Palun too mulle poest uus ... atarei ja 200 ... rammi naelu! 10. Nikerdasin ... ussiga puukooretükist väikese ... ussi.

Harjutus 57. Aseta komad.

1. Ega see pole sõber kes sind alati kiidab. 2. Üks pea on hea aga kaks veel parem. 3. Lind armastab oma pesakest ja laps oma kodukest. 4. Tark on see kes tunneb et ta veel rumal on. 5. Ei minda adrata kündma või noodata kala püüdma. 6. Kes seda teab kus tarkust tarvis läheb. 7. Kõik ei ole kuld

mis hiilgab. 8. Austa tööd ja töö austab sind. 9. Varane põllumees naerab aga hiline nutab. 10. Puud tuntakse viljast ning meest tegudest. 11. Käed teevad tööd aga pea toidab. 12. Tee tööd töö ajal ja aja juttu jutu ajal. 13. Ükski amet pole nii halb et meest ei toidaks kui mees ise mees. 14. Ära unusta kes aitas, pea meeles kes paitas. 15. Pea aega kalliks sest aeg ei püsi paigal. 16. Teed head või kurja leiad head või kurja. 17. Sinna vesi valgub kus koht kõige nõgusam. 18. Lehm lüpsab suust ning kana muneb nokast. 19. Teadmine ei küsi leiba aga annab leiba. 20. Ütle kes on su sõbrad siis ütlen kes sa ise oled. 21. Kunas tigidal tänu või ahnel aitüma! 22. Hoiu au sest kaotatud au on raske tagasi võita.

Harjutus 58. Kirjuta, kuhu vaja, täht *H* juurde.

OMMIKUL, KUI AMMUSTASIN EERINGAT, AKKAS
MUL ÜKS AMMAS AKKI IRMSASTI VALUTAMA. OIKASIN
EMA. EMA ELISTAS AIGLA POLIKLIINIKUSSE JA
ARUTAS ARSTIGA, MIDA ETTE VÕTTA. ARST PALUS
KOHĒ SINNA TULLA.

OOTERUUMIS, KUS OLI ULK AIGEID, OOTASIME
NATUKE AEGA JA SIIS ÜÜDIS ÖDE MEID SISSE.
MIND ASETATI IMELIKULE TOOLILE ISTUMA. ALLI
PEA JA ABEMEGA ÜSNA VANA ARST VÖTTIS ÖBEDASELT
ELKIVA ESEME JA PALUS MUL SUU AVADA. ALL
AVASTASKI TA AUGUGA AMBA JA TORKIS SEDA
ÖRNALT. IKKAGI OLI NII VALUS, ET MUL LÄKS
KEHA IGISEKS. PALJU ULLEM OLI, KUI TA AMMAST
PUURIS, KUID ULGUMA MA EI AKANUD. SEEJÄREL
PANI ARST ALVA AISUGA ROHTU AMBA AUKU JA
KÄSKIS OMME UUESTI TULLA. KA KÜSIS TA, KAS
MA AMBAID ARJAGA IGAL ÖHTUL JA PÄRAST SÖÖKI
IKKA ÄSTI OOLEGA PUHASTAN.

Harjutus 59. Aseta lünka mitmuse tunnus *-te* või *-de*.

1. Las ... aia saal oli peoks kaunistatud sinis ... , punas ... ja kollas ... õhupalli ... ga. 2. Vii väikes ... le talle ... le heinu, vana ... le lammas ... le aga lehiseid! 3. Vilu ... ja vihmas ... ilmadega istuti toas ja mängiti lelu ... ga. 4. Pois ... mõru ... st nägu ... st ja pahas ... st sõna ... st sai igaüks aru, et kaotajad olid nemad. 5. Vihmaveerenni ... ja -torude kaudu jooksis vesi maja ... katus ... lt tünni ... sse ja vannid ... sse. 6. Õpetajatel oli ema ... le ja isa ... le las ... töödest ja tegu ... st palju kõnelda. 7. Matkal olles käisime paljudes linna ... s ja küla ... s, vana ... s lossi ... s ja maja ... s, uutes käitis ... s ja linna-jagu ... s. 8. Kas sa mõtled külalis ... e juurde minna katkis ... püks ... , sassis juus ... ja paljas ... sussi ... ga? 9. Tädi ... ja onu ... kingitud kommi ... st oli rõõmu palju. 10. Las ... raamatus oli jutte rebas ... st ja kana ... st, karu ... st ja mesilas ... st, konna ... st ja kala ... st, kassi ... st ja hiirtest, jänes ... st ja kulli ... st.

lehis — noor lehtedega oks

KAASTÖÖ AJALEHELE.

Harjutus 60. Loe sõnum läbi ja kriipsuta värviliselt alla need osad, milles autor jutustab oma mõtetest ja tunnetest.

Sain pioneeriks.

Ammu igatsesin saada pioneeriks. Nüüd saabuski see päev. Soovisin kogu aeg, et tunnid läheksid kiiremini. Mul oli väga hea meel, et sain sel päeval veel enne koondust kaks viit.

Lugesime pühaliku töotuse ja meile seoti kaela punased rätid. Pärast seda läksime oma rühma juurde rivisse ja kuulasime tervituskontserti.

Kodus õnnitlesid mind kõik. Laual olid lilled ja kingitused. Hiljem tuli külla pinginaaber Ingrid. Ta kinkis mulle väga huvitava raamatu. Pärast mängisime koos.

See päev oli nii ilus, et jääb mulle meelde kogu eluks.

Ülla Oolu,
Kingissepa Algkooli
IV-a klassi pioneer.

Leia sellest sõnumist

- 1) sissejuhatus,
- 2) eellugu,
- 3) peaosa — pioneeriks vastuvõtmisest,
- 4) järellugu,
- 5) lõpetus.

Kirjuta vastava koha algusse S, E, P, J või L.

Harjutus 61. Ajalehele saadeti järgmine kaastöö. Selles on mõningaid sõnu liiga sageli kasutatud. Tõmba neile joon alla (kasuta värvipliiatseid). Mõtle, kuidas saaks teisiti sõnastamisega osa neist asendada.

Külas naaberkooli pioneeridel.

Meie pioneerirühm käis möödunud pühapäeval Kõrgmäe kooli IV klassi pioneeridel külas. Sõitsime sinna kolhoosi bussiga.

Kui me kohale jõudsime, siis meid juba oodati. Tulime bussist välja ja rivistusime. Siis tulid tervitused. Meie poolt vastas rühmanõukogu esimees Jaak. Siis andsime neile lilli.

Siis kutsuti meid koolimajja ja näidati ruume. Siis läksime saali. Esiteks esinesid nende pioneerid ja siis meie. Pärast siis vahetasime kogemusi pioneeritööst.

Siis tuli spordivõistlus. Algul võistlesime rahvastepallis, siis 60 meetri jooksus ja siis hüpetes. Võitsime ainult jooksu ja kõrgushüppe.

Kui spordivõistlus oli lõppenud, siis paluti meid kohvilauda. Seal oli väga lõbus. Laulsime palju üheskoos. Siis andsime üle ka oma kingituse — albumi fotodega oma pioneertööst.

Siis tuli aeg koju minna. Kui koju jõudsime, siis hakkas juba pimenema.

See oli tore ja kasulik külaskäik.

Anu Saar,

Tagajärve 8-kl. Kooli
IV klassi õpilane, pioneer.

Mida on selles sõnumis liiga vähe, mistõttu ta ei ole eriti huvitav?

Leia sõnumist «Külas naaberkooli pioneeridel» sissejuhatus ja teised osad.

Missugune jutustuses harilikult esinev osa selles sõnumis puudub? Mida selles puudivas osas oleks võinud jutustada? Mida arvad — kas see osa tuleks juurde lisada või ei ole see tarvilik? Miks?

LÜHIKE, PIKK JA ÜLIPIKK SULGHÄÄLIK.

Harjutus 62. Kirjuta lünka õige sulghäälik. (Vt. sõnu õpikust lk. 47).

1. Mai..., ole siis vai..., kui sa söö...! 2. Poisi kogu kalasaa... oli vai... üks sär... 3. Pee..., söö... ja joo... on laual. 4. See lau... on sii... kaks kuu... tagasi ostetud. 5. Sa või... mei... õnnitleda, sest või... on käes. 6. Siin on puurii... ja siin on saa... — kui tahad, või... sii... kütet võtta. 7. Ei läinud kuu... kuu... ja kolhoosil oli uus

lau... valmis. 8. Nüü... on mu kuu... rikutud, sest koi...
sõi... sellesse augu. 9. Koi... vaevalt hahetas, kui algas
sõi.... 10. Tuleb ei..., käes too..., ja too... mulle sooja
piima. 11. Rii... too... vai... pahandust. 12. See lehmade
söö... on sealt, kus varem oli söö....

Harjutus 63. Täida lüngad. Sõrendatult trükitud sõnade puhul
leia: 1) missugusele küsimusele sõna vastab, 2) kas ta peab
olema ainsuses või mitmuses. Seejärel kirjuta õige lõpp.

Peebu asjad.

Peep hoia... oma kooliasja... (*mis?, m. nim.*) ilusasti
korras. Koolis tarvitavad vihiku... (.....)
ja õpiku... (.....) on tal omaette virnas. Kui
tal on mõnd õpiku... (*mida?, a. os.*) või vihiku... (.....
.....) vaja, siis ta teab, kust neid võtta. Sealsamas on
tal ka kümme uut vihiku... (.....) ja
kaante vahel puhast paberi... (.....).

Värvipliiatsi... (*mis?, m. nim.*) seisa... Peebul ühes
vaasis, teritatud otsa... (.....) ülespidi. Sealt
on kerge vajalikku pliiatsi... (.....) leida.

Samal riivil on ka Peebu juturaamatu... (.....
.....) ja mänguasja.... (.....): laua-
mängu... (.....), paar auto... (.....
.....) reketi... (.....) ja palli...
(.....), kaks «Konstruktori...» (.....
.....) ja muud seesugust.

Alumisel riiulil ühes kastis on Peebu tööriista...
(.....), teises mitmesuguse... materjali...
(.....): traadi... (.....),
lauatüki... (.....), pulga... (.....
.....) jne., samuti lõpetamata töö... (.....).

Sageli korrasta... Peep oma riiuli... (.....).
Korralagedus... (.....) ta ei salli.

«Konstruktor» — karp mitmesuguste osadega, millest ise saab
koostada mänguasju

Harjutus 64. Kirjuta lünka õige lõpp. Et vigu ei tuleks, selleks
leia enne kirjutamist, missugusele küsimusele lüngaga sõna
vastab.

Kohtasin tänaval Peetri... ja Mihkli.... Nad vedasid
väikest vankri..., milles olid kartuli..., kaalika... ja por-
gandi.... Aitasin neil veidi koorma... vedada.

Poisi... ütlesid, et nad aita... naabri..., kes on vana
ja haiglane. Nende klassi pioneeri... käi... seal sagedasti.
Tüdruku... korista... tema korteri..., pese... pōranda...,
poisi... too... vett ja puid tuppa. Eile olid nad puhastanud
keldri.... Nüüd pane... nad kartuli..., kaalika... ja por-
gandi... sinna. Tüdruku..., Marge ja Linda, olid äsja läinud
vanakesele poest suhkru..., leiba, heeringa... ja piima
tooma. Tühjad piimapudeli... olid nad kaasa võtnud. Vanake
oli palunud Marge... ja Linda... kogust tuua ka paar jutu-
raamatu... ja loetud raamatu... tagasi viia.

Pärast toimetusi pakkus vanake meile tuhas küpsetatud
kaalika.... Küll oli see magus! Ta kõneles meile, kuidas ta

noorena oli teeninud mõisa . . . , missugused olid vanasti olnud auto . . . , auriku . . . ja purjeka . . . , kunas ta oli näinud esimest korda lennuki . . . .

Harjutus 65. Kirjuta lünka *d* või *t*. Pärast õpi lauseid korralikult lugema.

1. Õhtusöögiks anti sooja sepiku . . . , värsket . . . või . . . ja kuumat tee . . . . 2. Sooja . . . sepiku . . . kattis ema puhta käterätiga. 3. Laevatee . . . tähistasid punase . . . ja valge . . . poi . . . . 4. Hea . . . raamatu . . . on inimeste parima . . . sõbra . . . . 5. Soovisin kõigile hea . . . öö . . . ja jätkasin oma matkate . . . . 6. Ootasime pimedat . . . öö . . . , et vaadelda Suur . . . ja Väikes . . . Vankri . . . , Lohe . . . ning Linnutee . . . 7. Kui ei ole kuu . . . , on öö . . . pimedat . . . . 8. Silitasin truud . . . õuevalvuri . . . Musti . . . ja andsin talle suure tüki lihapiruka . . . . 9. Koi . . . olid palitu . . . , eriti selle karvakrae . . . tublisti kahjustanud. 10. Palitu . . . ja kasuka . . . pakiti kaitsekottidesse ning raputati sinna peenikes . . . pipar . . . ja naftaliini, et koi . . . sisse ei läheks. 11. Tõin poest suhkru . . . , või . . . , tee . . . , manna . . . ja kaneelipulbri . . . . 12. Tee . . . ootab juuni . . . ja juuli . . . — oma puhkusekuusid.

sepp-sõnad.

Harjutus 66. Moodusta liitsõnu:

lipp, riie = lipuriie

lipp, varras = ...

kott, suu	=	.....
kott, sopp	=	.....
pakk, kohv	=	.....
lukk, auk	=	.....
supp, lusikas	=	.....
supp, liha	=	.....
supp, kauss	=	.....
supp, juur	=	.....
nukk, vanker	=	.....
nukk, voodi	=	.....
nukk, kleit	=	.....
jutt, raamat	=	.....
lapp, tekk	=	.....
kukk, hari	=	.....
kukk, kannus	=	.....
vatt, tükk	=	.....
pekk, kaste	=	.....
lepp, võsa	=	.....
.....	=	.....
.....	=	.....
.....	=	.....
.....	=	.....
.....	=	.....

Harjutus 67. Kirjuta üks sulghäälik, kui vaja, juurde või seo antud tähed loogakesega.

Mikk teeb tuulelippu.

Mik... hakkas tuulelip...u tegema. Ta võttis tük...i plek...i ja tagus selle pak...uotsal sirgeks. Siis joonistas ta tuulelip...u kuju — kaks kuk...e, nok...ad koos — pap...itükile. Kuk...ed lõikas Mik... välja, pani nad plek...i peale, võttis pik...a ora ja tõmbas jut...i ümber mõlema kuk...e.

Kui Mik... tuulelip...u plek...ikäridega välja lõikas, juhtus äpardus. Plek...i terav serv tõmbas Mik...u näp...u pik...a haava. Poiss pillas plek...i maha ja pistis näp...u suhu, endal nut...uvõru ümber suu. Ema tõi ruttu puhta lap...i ja top...i vat...i. Vat...itük...i kastis ema piiritusse ja tegi sellega näp...uhaava puhtaks. Seejärel sidus ta lap...i näp...u ümber. Väga valus oli, kuid nut...u suutis Mik... tagasi hoida.

Tuulelip...u edasi teha Mik... enam ei saanud. Ta pani plek...i, plek...ikärid, pap...itük...id ning kõik muu ära ja hakkas jut...uraamatust jut...u lugema.

mõte-sõnad.

Harjutus 68. Kirjuta lünka *d* või *t*.

1. Kange... happe... söövad puu..., riie... ja kõike muu... . 2. Kange... hape... hoia klaaskorgiga pudelis.

3. Kokkulepe... tuleb pidada, muidu pole asjal mõte... .
4. Tee... kaitsesid lume eest kõrge... tõkke... .
5. Teet kohendas lõke... ja keetis tee... .
6. Vanempioneerijuht õpetas võtte..., kuidas lõke... varjata.
7. Kala... pane potti, kalarappe... anna kassile.
8. Suure... lõkke... valgustasid pimedada... öö... .
9. Koer limpsis lake... ja näriskont.
10. Autojuht kergitas mootorikate... ja hakkas rike... otsima.
11. Teki... ja voodikatte... tuuldusid õues.
12. Küte... toob Ain, lõke... aga jääb valvama Viia.
13. Pange põhjas oli veidi lubjasete... .
14. Kirvetäkke... olid puu... kõvasti vigastanud.
15. Mitu täke... sa, rumal poiss, löid?

Harjutus 69. Aseta *ma*-vormis antud sõnade lünka sobiv sulghäälik. Tõmba *õppima*-sõnadele üht, *hakkama*-sõnadele teist värvi joon alla.

1. Kass oli väle lauale hü... ama ja sealt toitu nä... ama.
2. Pidin ru... ama, seepärast ajasin hobuse ka... ama.
3. Meid õpetati köögivilja ha... ima, vahtu klo... ima, kalu ra... ima ja toitu pa... uma.
4. «Kõigepealt õ... ima ja siis marju no... ima!» hüüdis Kalle.
5. Kui paat hakkas le... ima, hakati pragu kinni to... ima.
6. Teade pani lapsed hü... ama ja rõ... ama.
7. Niiske hein oli läinud lä... ama.
8. Ott ja Peep, te peate ära le... ima ja üheskoos töötama ha... ama.
9. Jäin tu... uma ja pidin toolilt maha ku... uma.
10. Liginevad tankid panid maa ra... uma ja va... uma.

k a p p a m a — nelja sõitma

r a p p i m a — kalu puhastama

Tegusõnad.

Harjutus 70. Kirjuta antud sõnad *ma*-vormis ja minevikus (samas pöördes, milles olevikus antud).

hakkan	—	hakkama, hakkasin
hüppavad	—	.....
tekivad	—	.....
süttite	—	.....
upub	—	.....
lakkab	—	.....
lõpeb	—	.....
lepime	—	.....
pakin	—	.....
tõttame	—	.....
kipuvad	—	.....
tikun	—	.....
õpid	—	.....
ruttan	—	.....
lökkate	—	.....
kukuvad	—	.....
pakume	—	.....
mattun	—	.....
nopite	—	.....
rikud	—	.....
lökkavad	—	.....
vettib	—	.....

Harjutus 71. Kirjuta lünka õiges pikkuses sulghäälik. Missugust reeglit seejuures tuleb silmas pidada?

1. Kõik oli sügisene: taevas tu...usid madalad pilved, silmapiir u...us kaugenevasse vihma, puude okstelt ku...us aeg-ajalt piisku, põllul no...isid naised kartuleid. 2. Kui saime tööga ha...ama, li...asime kiiresti mängima. 3. Koer nägi kassi, kes kü...is aida juures varblasi, ja hü...as talle ligi; te...is kaklus, mis lõ...es sellega, et kumbki pool la...us mitu päeva oma haavu. 4. Läheme nüüd õunu pa...ima ja marju no...ima! 5. Kui ema ha...as liha ha...ima, tü...is kass ligi ja pidi ühe lihalõigu ära nä...ama. 6. Ta le...is kõigega, mis ma talle pa...usin. 7. Klo...isin koti puhtaks, la...isin ta ära, to...isin heinu täis, sä...isin ta kärule ja ha...asin seda lauda poole lü...ama. 8. Lõ...es päevavalgus ja üksteise järel sü...isid taevas tähesilmad.

KORDAMISEKS.

Harjutus 72. Leia kaksiktäishäälikud. Tõmba neile loogake alla. Eralda püstkriipsuga silbid.

Esimene lumi.

Juba õhtul akna taga
heljus lumi langedes.
Hommikul on õued aga
kõikjal paksult hangedes.
Valged kasukad saand aias
üle öö kõik õunapuud.

Kõnniteel käib kaares laias
vilkalt majahoidja luud.
Meil on juba valmis plaanid,
millest mõeldud, nähtud und:
pea me suusad, pea me saanid
kihutavad mööda lund.

(R. Parve.)

s a a n d = saanud; luuletustes esineb vahel niisugune *nud*-lõpu lühendamine

Harjutus 73. Meenuta, missuguseid sõnu nimetame *n i m i s õ n a*-deks. Leia nimisõnad. Tõmba neile joon alla.

Valgete lumemütsidega kaetud mändide ja kuuskede all tabas silm veel rohkem jälgi. Suure kuuse otsast allatulnud orav oli suvel samblasse peidetud pähkleid otsinud. Sealsamas oli ka metsnugis lumel käinud.

Puude vahel looklev rada oli enam-vähem lahti. Inimeste rada olid ka metskitsed kasutanud. Loomad olid aeg-ajalt teelt kõrvale astunud, et mõne põõsa juures oksti närida. Teerajast oli üle läinud metssigade kari ja kadunud metsatihnikusse.

Puude alla peidetud söödasõime juures ei kohanud me ühtki looma. Aga et seal käiakse, seda näitasid suured teerajad. Osa loomi oli sõime juurest, kus nad heinu, porgandeid, kaalikaid ja kapsaid sõid, allikale jooma läinud. Eriti palju oli seal kitsede ja jäneste jälgi.

(«Õhtulehe» järgi.)

Harjutus 74. Kirjuta punktide asemele *d* või *t*.

Suusavõistlus.

Võis... luseks oli kõik korras. Ae... sasti mõõ... sime välja raja pikkuse, sea... sime üles tähise... ja sõi... sime sügavasse lumme raja.

Võis... lemaid oli palju.
Lahkusin lähtes... sei... smendana. An... sin kep-
pi... ega kõva hoo ja püü... sin kohe algul arendada suur...
kiirus... . Kuid pea... selt tun... sin, et nii väsin ruttu.
Muu... sin tempo... . Sellele vaatamata jõu... sin pea... selt
paarile eelmisele järele ja suu... sin neis... mööduda.
Ühes... suures... mäes... laskudes hoi... sin keha vales... i
ja kukkusin. Midagi ragises. «Nüüd mur... sin suusa... ,»
käis mõ... e läbi pea. Õnneks lei... sin nad olevat täies... i
terve... .

Rau... se tah... ejõuga rühkisin edasi. Tea... sin, et
pioneer ei tohi ebaõnnes... umise... kohutada. Jä... singi
vars... i mitu võis... leja... selja taha. Ainult ühes... ,
vaatamata mitmekor... setele ka... setele, ei suutnud ma
mööduda. Vahemaa jäi kogu aeg võr... seks.

Või... sin teise koha. Kul... se... rinnamärki ma ei
saanud.

Harjutus 75. Märgi värvilise püstjoonega, kust võib antud kat-
kendites sõnu poolitada. Soovitavad poolitamiskohad liitsõna-
des märki teise värviga.

Oli käre külm, nii et pakane paukus aiateibas, kuid silmi-
pimestav päike pani lume igal pool sätendama.

Õueaia ühel sammaldunud teibal konutas turris ja puhevil
hall tombuke. Lähemal vaatlemisel osutus see varblasepoisiks,
kes näis välimuselt ja suuruselt üsna nooruke olevat. Ta uuris
ümbrust pilguga, milles peegeldus nii kurbust ja muret kui ka
uudishimu. Oli ta ju alles elus kogenematu ja vähe näinud
kaitsetu olend.

Järsku ilmusid ei tea kust välja poisid, kes panid aeda üles väikese majakese, mis sarnanes suurte majadega. Enne äraminekut puistasid poisid majakesse natuke tanguteri ja leivaraasukest. Väike varblane pööras pea viltu ja vaatas tüki aega majakest. Uudishimu sai värvukese kahtlusest võitu. Vurdi — lendas ta maja katusele ja sealt otse tanguterade keskele.

(R. Roots.)

Harjutus 76. 1. Meenuta, kuidas harilikult kirjutatakse kaashäälikuühendis iga kaashäälik. Missugused sõnad moodustavad selles erandi?

2. Meenuta, missugused sulghäälikud kirjutatakse harilikult *p*, *t*, *k*, *s* ja *h* kõrval. Missugused sõnad moodustavad selles erandi?

Kirjuta lünka lühike, pikk või ülipikk sulghäälik.

1. Talveks ma...ke roosiis...ikud kuuseo...stega või pange neile pa...s puuleh...ede kih...peale. 2. Pöör...kraana tõstis rau...plaadid laevast rau...teevagunisse. 3. Rekor...hüppe sooritas Kalle teisel ka...sel. 4. Leidke selle lau...kasti kül...pindala ruut...etsimeetrites! 5. «Ü...le sõna «va...kuub» lõ...häälik!» pöördus õpetaja minu poole. 6. Harjutuses tuli silbid eraldada kal...kriipsuga ja sul...häälikute alla tõmmata loogake. 7. Sul...pallis olime võidukad, kuid võr...pallis käis me käsi kehvas...i. 8. Toas oli suur nahk...iiivan, kolm nahk...ugitooli, tammes...kirjutuslaud, nurgas kõrge rau...kapp, akendel ras...ed kuns...siidist kül...kardinad, seintel kul...setes raamidest maalid. 9. Mahukas klaas...urgis ujusid vil...alt kul...kalad. 10. Ka...ke is...med vah...kummiga!

Harjutus 77. Kuhu vaja, sinna kirjuta *H* juurde.

Esimene lumi.

EILE OMMIKUL ÄRKASIN ÄSTI VARA — AOVAL-
GEL, ÜPPASIN ASEMETL ULES JA ASTUSIN AKNA
JUURDE.

VÄLJAS VALITSES ALL ÄMARUS. TASA ELJUDES
LANGES ÄÄLETULT ALLA ARVU LUMERAITSAKAID. MAA
OLI KAETUD ÖRNA EREVALGE KATTEGA.

SÜDA AKKAS KIIREMINI LÖÖMA. «LUMI, ESIMENE
LUMI!»

AARASIN ROIVAD, RUTTASIN KÖÖKI, EITSIN VEIDI
VEIT NÄOLE JA LIPSASIN KUTSIKAS MUSTIGA ÖUE.

MUSTILE TEGI LUMI ALGUL IRMU. TA OIDIS
MU SELJA TAHA, PALJASTAS AMBAD, URISES JA
AUGATAS. AKKI ÜPPAS TA AGA LUMME, AKKAS
NAGU ARU KAOTANU ULLUPÖÖRA ÖUES. RINGI TOR-
MAMA JA ÖHUS ELJUVAID ELBEID SUUGA AARAMA.

RÖÖMUSTAJAID OLI NÜÜD KAKS.

KÄÄNAMINE.

Käänded.

Harjutus 78. Kirjuta küsimus ja käände nimetus.

lind	— kes? ains. nimetav
linnu	— .....
lindu	— .....
linnu/sse	— .....
linnu/le	— .....
linnu/l	— .....

linnu/lt	—	.....
linnu/ta	—	.....
linnu/ga	—	.....
kaardi/d	—	<i>mis? mitm. nimetav</i>
kaarti/de	—	.....
kaart/e	—	.....
kaarti/de/le	—	.....
kaarti/de/l	—	.....
kaarti/de/ta	—	.....
kaarti/de/sse	—	.....
kaarti/de/lt	—	.....
kaarti/de/ga	—	.....

Harjutus 79. Tõmba neile sõnadele joon alla, mis on sees-ütlev a s. Kuidas need sõnad leida? Kirjapilt seda alati ei näita.

1. Majakas hoiatab ja suunab laevu.
2. Siin majakas on Kaarli lell majakavahiks.
3. Maasikas on rohkesti suhkrut.
4. Maasikas oli magus ja mahlane.
5. Allikas oli vesi väga selge.
6. Mäeveeru all oli allikas.
7. Selles vanas purjekas on nüüd meremuuseum.
8. Purjekas hiivas ankru.
9. Purjekas sai tormis kannatada.
10. Pihlakas on eriti ilus sügisel.
11. Pihlakas oli linnupesa.
12. Jänes magas põõsas.
13. Põõsas oli tihe ja kõrge.
14. Põõsas takistas nägemist.
15. Lusikas näis olevat hõbedast.
16. Pühi lusikas puhtaks!
17. Lusikas oli tilgake vett.

Harjutus 80. Täida lüngad. Vajalik täht või tähed vali äärelt. Pärast lünkade täitmist loe harjutus ette.

1. Ma ei tundnud naabrit ära: juuksed olid tal sa . . . is, silmad au . . . us, pale kortsus, kõhnene- s, ss; g, k

nud, riided ko... is seljas. 2. Kim... us oli kümme	t, tt; b, p
redist. 3. Olin kim... us — rahakott oli koju jää-	b, p
nud! 4. Õlesa... is lamas koer — kõrvad lon... is,	s, ss; d, t
karvad sa... is. 5. Mehe selg oli vimmas, kuid	s, ss
ra... us käed näitasid, et ta on veel kõva töö-	k, kk
mees. 6. Lumekoorma all olid puud loo... as.	g, k
7. Vanas loo... as oli pikk pragu. 8. Poiss seisis	g, k
jalad har... is ristteel ja oli kim... us, sest ta ei	g, k; b, p
teadnud, kuhu minna. 9. Villad va... as, takud	k, kk
la... as, kotikangas kuke no... as. (Rahvalau-	k, kk; k, kk
lust.) 10. Liine koeral olid ki... is kõrvad,	k, kk
lokkis karv ja lon... is saba. 11. Heledas val-	d, t
guses olid kõigil silmad ki... is ja nägu krimpsus	s, ss
ning kortsus.	

Harjutus 81. Tõmba joon alla neile sõnadele luuletuses, mis on seestütlevas käändes. Missugusele küsimusele nad vastavad?

Millest asjad on tehtud?

Saabas on nahast, liist on puust,
 riie on villast, nõöbid on luust,
 sõrmus on kullast, hõbedast uur,
 haavel on tinast, terasest puur.
 Kopsik on vasest, savist on pott,
 küünal on rasvast, riidest on kott,
 pudel on klaasist, plekist on pang,
 pada on rauast, traadist on sang.

(Rahvasuust.)

Harjutus 82. Leia ja kriipsuta alla need sõnad, mis selles rahva-
jutus on saavas käändes.

Karplauh!

Kuulge, lapsed! Kui kõik maailma mäed saaksid üheks mäeks ja kõik maailma veed üheks veeks ja kõik maailma puud üheks puuks ja kõik maailma kirved üheks kirveks ja kõik maailma mehed üheks meheks — ja see suur puu kasvaks selle suure mäe otsas ja see suur vesi oleks selle suure mäe ümber ja see suur mees võtaks selle suure kirve ja raiuks selle suure puu maha ja see suur puu kukuks selle suure vee sisse — kuulge, lapsed, mis siis saaks?

Kuulge, lapsed! Siis saaks üks maailmatu suur parplahvatus: karplauh!

Harjutus 83. Leia saavas käändes olevad sõnad (vaata sõna lõppu ja esita küsimus). Tõmba neile sõnadele joon alla.

1. Savitükk muutus mehe osavates kätes kord kukeks, kord koeraks, kord põrsaks — nii, kuidas ta soovis. 2. Lage maa muutus kaugemal võsastikuks ja lõpuks lausa metsaks. 3. Männikäbid sobisid lastele hästi lammasteks, kuusekäbid aga hobusteks ja lehmadeks. 4. Kui jätta pudel ööseks veega välja, siis külmuks vesi seal jääks ja lööks pudeli tükkideks. 5. See inetu röövik muutub nukuks, milles ta areneb ilusaks liblikaks. 6. Kivitükk oli ürginimesele kirveks, noaks, vasaraks ja relvaks. 7. Ütle, et ta paneks tellised selle hoone juurde, mida kasutame praegu laoks.

8. Mis on ihukattteks lambal?

Ülesandeks meie hambal?

Harjutus 84. Tõmba rajavas käändes olevatele sõnadele joon alla. Mitmuse tunnus märgi loogakesega.

1. Ainult visa tööga jõutakse heade tulemusteni. 2. Tormast sõitsime bussiga Mustveeni ja sealt juhusliku autoga Kallasteneni. 3. Kodust metsani oli tee hea, kuid sealt kuni Kalda pereni veidi porine. 4. Põhjaveeni ulatuti alles siis, kui kaevamisega oldi jõutud 10 meetrini. 5. «Hoia silmad kinni ja loenda kümneni!» käskis mängujuht. 6. Esmaspäevast kolmapäevani on korrapidajaks Heino, neljapäevast nädala lõpuni aga Anne. 7. Mehed töötavad kaheksast neljani, kusjuures ühest kaheni on lõunavaheaeg. 8. Kui lähete siitkaudu järveni, jõuate kõige kiiremini õngitsejateni. 9. Kõnni seni siin veidi ringi, kuni me tööga lõpuni jõuame. 10. Kui jõudsin uute majadeni, nägin, et nende valmimiseni ei kulu enam palju aega. 11. Leena pani peni küüni kinni ja hoidis teda seal kuni hommikuni.

Harjutus 85. Leia sõnad, mis on olevas käändes (vaata lõppu ja esita küsimus). Tõmba neile joon alla.

1. Esimese inimesena sooritas lennu kosmosesse Juri Gagarin. 2. Suures Isamaasõjas käitusid paljud pioneerid tõeliste kangelastena. 3. Kreutzwald töötas arstina palju aastaid Võrus, vanana aga elas Tartus. 4. Valge vatina kattis lumi puid ja põõsaid. 5. Poisid marssisid sõduritena ja hoidsid keppe püssidena. 6. Vanasti kasutati pehmet seatina kirjutusvahendina. 7. Võimlemistunnis hüplesime pallidena, keerutasime käsi veskitiibadena, kükitasime jänkudena, paindusime puudena ja käisime kápuli karudena. 8. Jaani vanaisa mõistab nii hästi haukuda koerana, kireda kukena, kukkuda käona, kudrutada tedrena, et petab kõik inimesed ja loomad ära. 9. «Mina tahan sauna minna viimasena,» ütles isa. 10. Poisid kasutasid tiigil suurt küna paadina, vana voodilina purjena ja lauajuppi tüürina. 11. Õues mäena, toas veena?

Harjutus 86. Esita sõrendatult trükitud sõna kohta küsimus ja kirjuta, mis käändes sõna on.

1. Kas lindude (*kelle? m. om.*) toidumajad (.....) on teil juba üles pandud?
2. Toidulaud (*.....*) saab hädakorral kasutada külili asetatud sügavamast kasti (.....)
3. Linnud (*.....*) ei julge hästi tulla seesugusesse toidumajakesse (.....), mis külgedelt (*.....*) ei ole avatud, seepärast jätame lahtiseks ka tagakülje (*.....*).
4. Katusest (*.....*) toidumajas (*.....*) mattub toit alata lunde alla.
5. Kui paned katuseks (*.....*) vineeritüki (*.....*), siis kata see õlivärviga (*.....*), muidu lähevad vineerikihid (*.....*) lahti.
6. Toidulaud (*.....*) aeta nii, et kassid (*.....*) lindusid (*.....*) ohustada ei saaks.
7. Tore on talvel aknast (*.....*) vaadata toidumaja (*.....*) külastavaid linnukest (*.....*).
8. Kõige enam hukutavad lindusid (*.....*) tuisud (*.....*) ja päevad, kui puuksi (*.....*) ja -tüvestid katab jää (*.....*).
9. Ära pane välja söögimajakest (*.....*), kui sa ei saa seda pidevalt varustada toiduga (*.....*).
10. Linnud harjuvad toidumajakesest (*.....*).

- ...) toitu leidma. 11. Igal hommikul tulevad nad kõigepealt oma sööklasse (.....) toitu otsima. 12. Linnud hukuvad, kui sööklas (.....) ei ole toitu (.....). 13. Mida panna toidumajakesse (.....) lindudele (.....) toiduks (.....)? 14. Pidage meeles: sool (.....) on lindudele mürgiks (.....)! 15. Kõige toitvamad on õli sisaldavad seemned (.....). 16. Margariini (.....) võib määrada söögilaua (.....) põhjale (.....) ja nurkadesse (.....). 17. Mageda pekitüki (.....) tihastele (.....) riputame nõõri otsa, et linnud seda ära ei viiks. 18. Aitame lindudel elada lume kadumiseni (.....) — kevadeni (.....).

ÕNNITLUSKAART.

Harjutus 87. Täida õnnitluskaardi tagakülg.

Esiküljel.

Tagaküljele.

Palju õnne sünnipäevaks!

Hällilapsele rõõmurohkeid

päevi

(Ainult pilt)

Palju õnne ja edu!

Südamlik õnnitlus hälli-

päeval!

(Ainult pilt)

Tublit tervist ja häid

hindeid

Rohket õnne uueks eluaastaks

Palju õnne ja edu!

Õnnerikast tulevikku!

(Ainult pilt)

KÄÄNAMINE.

Harjutus. 88. Kirjuta liitsõna lõppu lünka *sepp* vajalikus käändes.

1. Meie rahvas tunneb palju sepaameteid. Vanasti oli (*keda?* — *mitmus*) harjasseppi, ja kasuka . . . . ., luua . . . . . ja voki . . . . ., pilli . . . . . ja kii-ge . . . . ., kammi . . . . . ja kivi . . . . . Praegu aga paljud ei teagi enam, mida vanasti tegid (*kes?* — *mitmus*)

tõld . . . . . ja ratas . . . . ., mida tünder . . . . ., aamis . . . . . ja kard . . . . ., mida raamatu . . . . . ja nōela . . . . . Vanadest raamatutest leiame lugusid ka (*kellest?* — *mitm.*) vask . . . . ., hōbe . . . . ., raud . . . . . ja kuld . . . . . Need olid eraldi ametid. Praegu aga ütleme (*kelle?* — *ains.*) raud . . . . . asemel lihtsalt sepp. (*keda?* — *ains.*) Laud . . . . . on hakatud nimetama saksa keelest laenatud sõnaga tislér.

2. Tänapäeval puutume kõige enam kokku (*kellega?* *mitm.*) king . . . . ., kellas . . . . . ja rätsepa- tega. Sōna . . . . . on tulnud sõnast rätitsepp, kuid aja jooksul on see sõna muutunud (*milleks?*) . . . . . Nüüd tuleb ainsuses kirjutada (*kes?*) . . . . ., (*kelle?*) . . . . ., (*keda?*) . . . . ., mitmuses (*keda?*) . . . . ., (*kelle?*) . . . . ., (*kellel?*) . . . . . jne.

Mōnikord on meil asja ka (*kelle?* — *ains.*) kullas . . . . . juurde (praegu tarvitame sõna *kullassepp*). Vahel näeme töötamas (*keda?* — *ains.*) plekk . . . . ., klaas . . . . ., pott . . . . . ja müür . . . . . Tihti loeme kuulutusi, kus pakutakse tööd (*kellele?* — *mitm.*) katel . . . . ., toru- iukk . . . . ., pott . . . . . ja plekk . . . . . Ka on puudu (*kellest?* — *mitm.*) king . . . . ., kellas . . . . . ja rōivaõmblejaist — . . . . .

Neid ameteid on kasulik õppida.

Harjutus 89. Harjutuses on kirjutatud kõik *sepp*-sõnade käänded ülipikkade sulghäälikutega. Kui mõnes pole nii õige, kriip-suta üks sulghäälik sinisega läbi.

1. Väiksel Eppul oli mitu nukku. Kõige armsam oli talle aga üks valge tukkaga suur nukk. Täna äratas Epp selle nukku esimesena, pesi märja lappiga tema näo, kammis veidi tema tukka, sidus lokkidesse pikka paela, pani talle siniste täppidega seeliku ja pikkade varrukatega jakki selga, pikkad sukkad, sokkid ja tuttidega kingad jalga ning punase lottiga mütsi pähe. Lõpuks sai ta Eppult veel ilusa kaelaketti. Teiste nukku-dega Epp nii palju aega ei viitnud.

Pärast seda sai Eppust kokk. Ta küpsetas nukkudele tikku-toosis pappitükkidest kärke ja keetis pottitäie suppi. Käkkidele riputas ta liiva suhkruks peale, suppile lisas valgeid kivitükke pekkiks juurde.

2. Kui Eppul olid nukkud toidetud, otsis ta kappist nukku-lappide kotti üles ja hakkas ruttuga nukkudele uusi tekke õmb-leva. Tekkide riideks võttis ta ühe kollaste juttidega lappi, mille ta hiljuti sai Seppa Ottilt. Nukkutekkidele pani Epp paksu korra vatti alla, et tekkid saaksid hästi soojad. Uutest vatt-tekkidest tundsid Eppu nukkud suurt rõõmu.

KORDAMISEKS.

Harjutus 90. Meenuta *andma*-sõnu ja sõnu, milles *s*-i kõrval kirjutatakse *b*, *d*, *g*.

Kirjuta lünka vajalik sulghäälik.

Ajalehe «Пионерская правда» suusavõis...lus oli ligi-nemas.

Ma püü...sin võis...luse ajaks saavutada head vormi ja alustasin treenimis...ae...sasti. Igal soo...sal het...el olin suus...adel. Kodus kee...sin mitmesuguseid

määrdeid, või...sin kord ühe, kord teisega suus...i ja
sõi...sin siis neid proovima. Ka sea...sin suus...adele
uue... sideme... ja kõi...sin keppidele parema... käe-
rihma... Kan...sin igati hoolt, et kõik oleks korras. Saa-
padki las...sin parandada. Tah...sin ju väga võis...-
lus...el esimes...e sekka jõuda.

Harjutus 91. Meenuta, kus kohal silbis kirjutatakse *i*, kus *j*.
Kirjuta lünka *i*, *ü*, *ij*, *j* või *jj*.

Meie uisuväli.

1. Me...e, pioneerid, teg...me u...suväl...a. Ra...asime
selle mänguväl...akule. Selle l...gidal on o...a.

Tuletõr...u...ad tulid me...le mootorpumbaga app... Voo-
lik...uhiti o...a...a varsti oli kogu väl...ak veega kaetud,
...ärgmisel hommikul pä...keses kõ...k aina lä...kis...a
helkis.

Elektrivalgustuse sead...aiks ja val...uhäälda...ate üles-
pan...ateks olid suured po...sid ja v...endast klassist Kal...u.

Tööko...as teg...me la...ad lumelabidad. Kui sa...ab lund
võ...tu...skab, a...ame nendega lume...äält väl...aku äär-
tele. Ra...elangilt lubati kuuski. Va...a on seal kä...a ja need
ära tuua. Paneme need uisuväl...a äärtele.

Teeme ka...ääkarusselli...uba süg...sel lõ...me selleks
va...a maasse. Karusselliga on tore sõ...ta. A...a aga ringi
ja kelk a...na k...hutab.

R...eteho...uks...ääb ma...ake, kus pallimäng...ad
soo...al a...al r...etuvad.

II. .. uba nüüd on lõbu la .. alt. Suurel vahea .. al .. ääb
koolima .. a päris tüh .. aks. Ma .. a .. äävad va .. d korra-
pida .. ad.

Õhtul on uisuta .. aid erit .. pal .. u. Eile lugessin neid üle
sa .. a. S .. a tulevad ne .. ud ja noormehed ning tä .. skasva-
nudki. Mu .. al me .. l uisuväl .. a ei ole.

Värvilised tuled, val .. uhäälda .. aist ka .. ab muusika,
õrnu la .. u lumeräitsaka .. d va .. ub hil .. u alla. Justku ..
nõ .. utud muinas .. utumaal! Me .. e .. luuisuta .. ad V .. a,
Ma .. u ja L .. a liuglevad keskel. Alga .. ad ho .. avad üks-
teise käest kinn .. ja püüavad mitte kukkuda. Tu .. u on kõ .. gil
hea. A .. a tagant möödu .. adki .. äävad se .. sma, et te .. ste
lõbu vaadata.

Harjutus 92. Täida lüngad. Kasuta seejuures minevikus
neid sõnu (mõnda mitu korda), mis harjutuse lõpus on antud.

Mida ma täna enne kooli tegin.

Hommikul .. .. kohvi, ... laua ja .. ..
.. .. teised sööma. Pärast sööki .. .. lilli, ...
koerale süüa, ... kanu, ... puid tuppa ja
.. .. ahju. Natuke aega .. .. väikest õde ja
.. .. talle mannaputru. Ka .. .. ma oma kogus
marke ja .. .. mõned neist kirjas oma sõbrale. Hiljem
.. .. vanaisa haigele seljale rohtu. Vanaisa aga .. ..
.. .. minuga partii malet, mille ma .. ..

Kas ma .. .. ka õppida? Jaa, ... küll. Marke

..... ja malet ..... pärast seda, kui olin kõik korralikult ära õppinud.

Sõnad: andma, seadma, jõudma, hüüdma, kandma, võidma, hoidma; kütma, võitma, keetma, saatma, kastma, söötma, katma, toitma; mängima.

Harjutus 93. Kirjuta lünka lühike, pikk või ülipikk sulghäälik.

1. Kes tunneb puuse... atöö...? 2. Ära löö nä... u pihta!
3. Kas ra... u... on juba peos? 4. Pane pimenduska... e... üles. 5. Kas sa suudad kõrvaldada ri... e...? 6. Pange kü... ekollete suude ette uue... ple... i... . 7. Leiutasin hea võ... e, kuidas vana la... i kõrvaldada. 8. Too mulle pa... i ja pa... inaelu. 9. Kes tahab teha lukkse... atöö...? 10. Sae pi... a la... i otsast tü... maha! 11. Kes tahab minna kü... eveole? 12. Mõ... e... on sul hea..., aga kas neid saab ellu rakendada? 13. Lööge välisseinale la... i... ja nende külge pilliroost ma... i... . 14. Tühjad tsemendiko... i... ja pa... itü... i... lähevad vanapaberiks. 15. Too, Mati, tellingute pu... i... siia. 16. Pane rohkem kü... e... ahju, siis kuivab kõik kiiremini. 17. Ulata veidi ta... u ja ki... i.

Harjutus 94. Kirjuta juurde lause algus. Aseta puuduvad komad.

1. Kõigepealt ..... mis kodus teha anti. 2. .... kui Ann tööga valmis sai. 3. .... sest ilm oli päris kena. 4. .... kes elab naabermajas.

5. . . . . ning hakkas tuiskama. 6. . . . .
 . . . . . ja läksid koju. 7. . . . .
 . . . . . kui ema koju jõudis. 8. . . . .
 . . . . . et ta sai vene keeles viie. 9. . . . .
 . . . . . ja ta kiitis Annet. 10. . . . .
 . . . . . aga isa oli veel tulemata. 11. . . . .
 . . . . . ning isa astus tuppa. 12. . . . .
 . . . . . ning hakkasid õhtust sööma. 13. . . . .
 . . . . . kus ta täna oli töötanud.
 14. . . . . et ta sõidab homme
 linna. 15. . . . . või õhtuse rongiga.
 16. . . . . sest aeg oli juba
 hiline.

KOMA LAUSES.

Harjutus 95. Lõpeta antud laused. Pane komad ja lõpumärgid.

1. Kelle suusad need on **mis** . . . . .
2. Panin selga suusapluusi **mille** . . . . .
3. Valisime selle marsruudi **mida** . . . . .
4. Pane jalga saapad **millesse** mahub . . . . .

5. Mai avas termospuudeli **milles** . . . . .
 . . . . .
6. Kes oli see mees **kellest** me . . . . .
 . . . . . ?
7. Keegi ei teadnud **kellele** leitud . . . . .
 . . . . .
8. Leidsime kinda **millel** (mil) oli . . . . .
 . . . . .
9. Kohtusin tüdrukuga **kellelt** te . . . . .
 . . . . .
10. Nüüd sain aru **milleks** nuga . . . . .
 . . . . .
11. Otsustasime sõita metsani **milleni** oli . . . . .
 . . . . .
12. Otu ei olnud sugugi nii tubli suusataja **kellena** . . . . .
 . . . . .
13. Kes teab **milleta** ei tohi . . . . .
 . . . . . ?
14. Mul ei olnud seesugust määret **millega** . . . . .
 . . . . .

Harjutus 96. Aseta vanasõnadesse puuduvad komad.

Komad lauses.

1. Ütle kellega sa käid, siis ütlen kes sa oled. 2. Ära kõnele sellest millest oled ainult kuulnud. 3. Me ei ela selleks et süüa, vaid sööme selleks et elada. 4. See ei olegi mees kes mehe sõna ei pea. 5. Ei seda ette tea kus tarkust tarvis läheb. 6. Ära keeda mune mida kana pole veel munenud. 7. Ära kõnele oma nendest tegudest millel juba lõhn küljes. (Vanad.) 8. Raha eest saab küll kõike muud aga isa ja ema ei saa. 9. Õnnis kes õpetamist kuuleb, vilets keda vitsaga virgutatakse. 10. Võlg olgu võtmata aga mitte maksmata. 11. Küll koer teab kellele ta saba liputab. 12. Rutta et õigel ajal valmis saad! 13. Räägi mis tõsi, söö mis küps. 14. Vaene ei ole see kel vähe, vaid see kes palju tarvitab. 15. Kui tööd teed, tee et tänatakse. 16. Kes teise tööst tüdib või vaevast väsib. (Teise tööd ei hinnata.) 17. Hoia sõna sest tal on tiivad. 18. Rumal räägib mis ta teab, tark teab mis ta räägib. 19. Vanast ei saa noort aga noorest saab küll vana. (Kreutzwald.) 20. Mäleta kellele pead andma, pea meeles kellelt oled saanud.

kel = kellel

.....
.....
.....
.....
.....
.....
Harjutus 98. Aseta lünka vajalik kääne sõnadest *ema, isa, tädi* või *onu*. + märgib liitsõna.

1. Täna olid meie klassi laste ..... ja ..... koolis koosolekul. 2. Ma ootasin väga oma ..... ja ..... koju. 3. Koosolekul oli olnud palju ..... ja ..... 4. Kõik ..... ja ..... olid lubanud kooli spordiväljaku ehitamisel abistada. 5. .... ja ..... oli kõneldud ka laste õppeedukusest. 6. Nende laste ..... ja ..... olid rõõmsad, kelle lapsi kiideti.

7. .... ja ..... õde kutsutakse tädiiks, venda aga ..... 8. Tiinal on kolm ..... ja kaks ..... 9. Kõik ta ..... elavad maal, ... aga linnas. 10. Kalle tunneb üht Tiina ..... ja kaht ..... 11. Kalle enese ..... ja ..... elavad Tallinnas. 12. Mitu ..... ja ..... sinul on?

13. Kõik vana+ ..... ja vana+ ..... armastavad oma lapselapsi. 14. Mitu vana+ ..... ja vana+ ..... sul on? 15. Lapsed, austage oma vana+ ..... ja

vana+ . . . . . ! 16. Aili ootab täna vana+ . . . . . ja
vana+ . . . . . külla. 17. Vana+ . . . . . ja vana+
. . . . . jutustavad oma lastelastele muinasjutte.

Harjutus 99. Kirjuta lünka vajalik kääne sõnadest *suvi* (pea meeles: *mille?* suve, *mida?* suve), *isa*, *ema*, *onu*, *tädi*, *vana-isa*, *vanaema*.

1. Me kõik ootame . . . . . 2. Kaks viimast . . . . . olen olnud pioneerilaagris, — muidugi mitte terve . . . . . , vaid igal . . . . . ühe kuu. 3. Kui tuleb . . . . . , siis külastan ka . . . . . ja . . . . . ja . . . . . . 4. . . . . ajal on tore maal . . . . . ja . . . . . pool olla. 5. Kas oled mõelnud, kuidas kogu . . . . . kasulikult veeta? 6. Kuidas sa saad . . . . . oma . . . . . ja . . . . . abistada? 7. . . . . jätkub puhkuseks ja tööks. 8. Kahju, et kõik . . . . . ei ole kuumad ja päikesepaistelised! 9. Kas sa mäletad möödunud . . . . . ?

Harjutus 100. Tõmba nende käänete järjekorranumbritele värviline ringik ümber, milles *sepp*- ja *mõte*-sõnade sulghäälik on ülipikk.

Ainsus.

sepp — 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14.

mõte — 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14.

Mitmus.

sepp — 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14.

mõte — 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14.

Missuguses käändes on nii *sepp*- kui ka *mõte*-sõnadel sulghäälik ülipikk?

Harjutus 101. Kirjuta lünka vajalik kääne sõnast *lõke*.

..... nõuab ainsust, — — — — mitmust.

Matk ja ..... + tuli on lahutamatud. Eluks ajaks jääb ilusaid mälestusi — — — — ääres veedetud tundidest. Aga mida pead sa siis tundma, kui su ..... algas kahjutuli? — — — —

Kas sa mõistad ..... teha? Mida peab tegema, et ..... ei saaks alguse tulekahju? — — — — on olnud siiski paljude suurte tuleõnnetuste põhjuseks.

Mida tuleb silmas pidada, kui ..... kohta valid? Miks ei või — — — — puude alla teha? Kuidas sa valmistad ..... +koha ette? Miks on vaja ..... kraav ümber teha? Mida on lubatud — — — — jaoks metsast korjata? Kas sa oled näinud — — — — tegijate poolt rüüstatud puid? Miks ei tohi ..... valveta jätta? Missugusel ajal tuleb — — — — tegemisega eriti hoolikas olla? Mis tuleb ..... teha, kui ..... tuleb maha jätta? Millega on — — — — kõige parem kustutada? Mida see tähendab, kui kustutatud ..... immitseb suitsu? Kaitse loodust ja kutsu hoolimatud ..... +tegijad korrale!

Õpi harjutust lugema. Kas mõistad kõigile harjutuses esitatud küsimustele vastata?

Harjutus 102. Leia tegusõnad ja tõmba neile joon alla. Kui tegusõna vorm koosneb mitmest sõnast, siis ühenda allatõmmatud jooned omavahel loogakesega (vt. õpikust lk. 87).

Esimene signaal.

Puud otsekui magaksid veel: nende oksad on talviselt paljad ja pungad ei ole veel suuremaks paisunud. Ainult paju, üks esimesi kevadekuulutajaid, on juba kattunud valgete urbadega. Tõsi küll, need ei ole veel karvased ja ei kollenda, see tähendab, et paju ei õitse veel. Kuid tema talveuni on ikkagi juba lõppenud.

Kuidas seda kindlaks teha? Kui torkame naaskliga puukoorde augukese, hakkab haavast tilkuma vedelikku — mahla. Kui mahl puukoore all liikuma hakkab, on puu talveuni lõppenud. Sule naaskliauguke savi või poonimisvahaga. Mahlakaotus on puule kahjulik.

(A. Vallneri järgi.)

Harjutus 103. Kirjuta lünka *-ta-* või *-da-*.

valgus ... ma, soojen ... ma, harju ... ma, raken ... ma, korral ... ma, alus ... ma, sili ... ma, ähvar ... ma, aval ... ma, lukus ... ma, vilis ... ma, pimen ... ma, sõidu ... ma, veni ... ma, asen ... ma, niker ... ma, pooli ... ma, paljun ... ma, silbi ... ma, joonis ... ma, vinger ... ma, helis ... ma, eden ... ma (kasvu), eten ... ma (näidendit), ära ... ma, rahmel ... ma, purus ... ma, suhkur ... ma, ula ... ma, lõpe ... ma.

Harjutus 104. Asenda iga antud väljendus üheainsa tegusõnaga *ma*-tegevusnimes.

Sama tähendusega väljendused.

midagi korda ajama	—	korraldama
pärale jõudma	—	.....
maha arvama	—	.....
meelde tuletama	—	.....
ära minema	—	.....
kellegagi kokku juhtuma	—	.....
põlema panema	—	.....
ise põlema hakkama	—	.....
juttu ajama	—	.....
aega mööda saatma	—	.....
riideid enesele selga panema	—	.....
riideid teisele selga panema	—	.....

Harjutus 105. Leia *ma*-tegevusnimes antud ja enda poolt valitud tegusõnadele vastandtegevust näitavaid tegusõnu.

Vastandtegevõnad.

liikumama — seisma;	võitma — .....
süütama —	tulema — .....
andma —	müüma — .....
tõusma —	uinuma — .....
suurenema —	nõrgenema — .....
..... —	.....
..... —	.....

..... — ..... ; ..... — ..... ;
..... — ..... ; ..... — ..... ;
..... — ..... ; ..... — ..... ;

Harjutus 106. Loe pala läbi. Mis sind pala juures häirib?

Põnev mäng.

Pühapäeva pärastlõuna möödus meil Raivoga toredalt. Mina olin piirivalvur, Raivo piiririkkuja. Algul tuli mul Raivo avastada. Jooksin kokkulepitud kohas tükk aega ringi, enne kui märkasin: Raivo lamab rannas suure kivi taga. Jooksin kohe tema poole, sest ma pidin ta «elusalt» kinni võtma. See ei läinud mul aga kohe korda, sest Raivo jooksis mind nähes minema. Jooksin talle muidugi järele. Algul jooksis Raivo otse edasi, kuid siis jooksis noorde männikusse. Mina jooksin nüüd poolpõiki temast ette ja varjusin ühe põõsa taha. Kui nüüd Raivo minust mööda jooksis, jooksin peidikust välja ja võtsin ta kinni.

Väga põnev on nii mängida.

Asenda tegusõna jooksmata vormidest mõned tegusõnade sööstma, kihutama, tormama, lippama, tuis-kama, silkama, põikama, lipsama, hüppama vormidega. Mõtle enne, kuhu üks või teine sobib; siis tõmba *jooksmata* vorm maha ning kirjuta uus selle kohale.

Kuidas sulle pala nüüd meeldib? Miks?

Harjutus 107. Kriipsuta need tähed või silbid alla, mille järel kirjutatakse *da*-tegevusnime tunnus *-da*.

tõrelda, võidelda, kiirustada, peksta, paterdada, komistada, tegelda, lüpsata, ulatada, müristada, vingerdada, luuletada, võrrelda, kuulda, kuulatada, maadelda, ületada, helistada,

naerda, mõtelda e. mõelda, abistada, purelda, hüpelda, vihelda, pooldada, liigutada, rahmeldada, helendada, tumestada, hääl-
dada, ütelda e. öelda, maksta.

Harjutus 108. Kirjuta lünka *da*-tegevusnime tunnus.

tahan tõus...; sai naer...; aitab ehita...; vaja kõr-
valda...; andis kasuta...; sai tõrel...; aita loenda...;
ei mõista kummarda...; tuleb maks...; tahab laul...; ei
või helista...; anna maits...; ära lase vaevel...; kardab
ületa...; tuli seis...; tahab harvenda...; vaja kõnel...;
on raske alusta...; oli kuul...; ei tohi nägel...; püüa
painuta...; aita lüps...; hea supel...; mõnus solista...;
ei ole vaja ähvarda... .

Harjutus 109. Aseta lünka *d* või *t*.

1. Rein armastab asju puust meister...a...a ja
niker...a...a. 2. Kodunt lahkudes tuleb tuli kustu...a...a
ja uks lukus...a...a. 3. Mis sulle kõige enam meeldib: kas
joonis...a...a, kirju...a...a, arvu...a...a, laul...a või vöi-
mel...a? 4. Antud sõnad tuleb silbi...a...a ja pooli...a...a.
5. Teie ülesandeks jääb linde vaadel...a, loen...a...a ja
kirjel...a...a. 6. Kui õpetaja klassi tuleb, on vaja püsti
tõus...a ja sirgelt seis...a. 7. Kas sa mõistad suusa...a...a
ja uisu...a...a? 8. Toas vilis...a...a ja müts peas ringi
jalu...a...a ei ole viisakas. 9. Viisin kingad paran...a...a
ja kleidi õmmel...a. 10. Juba eemalt oli kuul...a, kuidas
lapsed lagistasid naer...a. 11. Alla aitab emal lehmi
puhas...a...a ja lüps...a. 12. Enne tuleb ikka mõtel...a ja alles
siis üteld...a.

Harjutus 110. Täida lüngad seesuguste *ma-* või *da-*tegevusnimedega, mis sobivad sõrendatult trükitud sõnadega. Mõned neist on lausete lõppu paigutatud.

1. Õpetaja tulekul peab püsti . . . . . 2. See luuletus tuleb ära . . . . .
3. Uus pala on vaja läbi . . . . . ja tundmatud sõnad välja . . . . .
4. Kodus peab kooliriided koduriiete vastu . . . . .
5. Sellele, keda küsitakse, ei tohi ette . . . . .
6. Harjutus on järgmine: käed üles . . . . . ja siis ette . . . . .
7. Vahetunnil peab akna lahti . . . . .
8. Prahti ei tohi maha . . . . .
9. Vesivärvidega maalimisel peavad värvid hästi kokku . . . . .
10. Mis kell sa üles pead . . . . . ?
11. Kas siit õuest tohib läbi . . . . . ?
12. Ruumi sisenedes tuleb poistel müts peast ära . . . . .
13. Igasse õpikusse on vaja nimi sisse . . . . .
14. Seda salvi soovitas arst haigele kohale peale . . . . . ja pärast seda soe side ümber . . . . .
15. Sõnastikust saab järele . . . . ., kuidas sõnu kirjutada.
16. Pärast puhkust hakkasime jälle edasi . . . . .
17. Kellele võin ma kirja üle . . . . . ?
18. Viisakas noor ruttab mahakukkunud asja kohe üles . . . . .

tegema — teha; minema — minna; õppima — õppida; viskama — visata; lugema — lugeda; võtma — võtta; sulama — sulada; liikuma — liikuda; tõstma — tõsta; vaatama — vaadata.

KORDAMISEKS.

Harjutus 111. Aseta puuduvad komad.

1. Kinkisime armee aastapäeval lilli neile õpetajaile kes võtsid osa Suurest Isamaasõjast. 2. Paljud nendest keda praegu tunneme tööeesrindlastena, on endised sõjamehed. 3. Kas teate kellele esimese eestlasena anti Nõukogude Liidu kangelase nimetus? 4. Kas teate neid eestlasi keda on autasustatud Nõukogude Liidu kangelase nimetusega? 5. Relvade näitusel paelus kõikide tähelepanu miinipilduja millele sõjamehed andsid nimeks «Katjuša». 6. Kas teate milleks kasutatakse lahinguisvärvilisi rakette? 7. Kodus vaatame me kõik huviga televisiooni- saateid «Täna 25 aastat tagasi» milles valgustatakse Suure Isamaasõja sündmusi. 8. Minu isal on medal «Vapruse eest» mille ta sai Sørve sääre lahinguis. 9. Ma tunnen seda meest kellega koos isa hävitas fašistide tulepesa. 10. Ägedamaid ja verisemaid lahinguid millest minu isa osa võttis, oli Tehumardi lahing Saaremaal. 11. Hiljuti sai isa kirja ühelt oma sõjakaaslaselt kellest ta pikka aega midagi ei teadnud. 12. Minu isal on alles pilotka ja pagunid mida ta sõjaväes kandis. 13. Käsi mille kuul läbistas, valutab isal vahel praegugi.

Harjutus 112. Kirjuta lünka õiges pikkuses sulghäälik.

1. Leidsin ülesande lahendamiseks uue võ...e. 2. Sinu võ...e on kõige otstarbekohasem. 3. Selgita teistele oma võ...e... . 4. Valvasin lõ...e... . 5. Lõ...e hakkas kustuma. 6. Maandumiskohale süütasid partisanid lõ...e... . 7. Lõ...e juures oli mõnus istuda. 8. Äädikas on ha...e. 9. Ha...epudelit hoia lastele kättesaamatus kohas. 10. Autojuht valas akusse ha...e... . 11. Too mulle aptegist mao-

ha...e... ! 12. Olli harjutas kaugushü...e... . 13. Kõik ta hü...e... olid üle 4 meetri. 14. Mulle meeldib kõrgushü...e... 15. Langevarjurid sooritasid grupihü...e... . 16. Ratsanik ei suutnud viimast tõ...e... ületada. 17. Tõ...e... olid 150 cm kõrged. 18. Tõ...ejooksus oli Ilme esimene. 19. Maha ei aetud ühtki tõ...e... . 20. Kus on su mõ...e... ? 21. Pane oma mõ...e... kirja! 22. See mõ...e tuleb teoks teha. 23. Esmakordselt nägin karuä...e... muuseumis. 24. Karuä...e on tehtud kuusest. 25. Karuä...e piideks on kuuse oksatüükad. 26. Traktori taga oli neli ä...e... . 27. Lä...e... talvel ei külmu. 28. Paljude jõgede alguseks on väikesed lä...e... . 29. Ärge reostage lä...e... ! 30. Lä...e... kutsutakse ka allikaks.

Harjutus 113. Kirjuta lünka mitmuse tunnus *-de* või *-te*.

1. Lugesin suure huviga jutte madrus... ja punaväelas... kangelastegu...st Suures Isamaasõjas. 2. Meil, pioneeridel, on tihe kirjavahetus venelas..., ukrainlas..., leeduldas... ja grusiinlas...ga. 3. Kas te teate ümberkaudsete järvede, jõge... (jõgi), oja..., läte..., mäge... (mägi), pere... ja küla... nimesid? 4. Tallinna tornide tuulelippu...st on ilmunud huvitav raamat. 5. Lossivaremete juures on hakki...l ja vares...l palju pesi. 6. Autojuhid kõnelesid omavahel autoõnnetus...st; rike...st ja nende kõrvaldamise võtte...st, kummi...st ja lumeketti...st, mootorite klappi...st ja vântvõlli...st, õli...st ja muudest neid huvitavatest asja...st (asi). 7. Muinasjuttu...s puutume sageli kokku kõnelevate (jänes...,

karu... , rebas... ja huntidega. 8. Ilme isal on suur kogu fotosid lossi...st ja ajaloolis...st maja...st, linnaval-li...st, tornidest ja teis...st kaitseehitus...st, vana...st suurtükki...st ja püssi...st.

Harjutus 114. Täida lüngad.

Tuleti...u... (mille?) sünd.

Karbike, milles on 110 tuleti...u, on meil üheks kõige odavama... kauba... (milleks?). Aga kui pi...a tee peavad haavapa...ud läbi käima, enne kui nad muutuvad tuleti...u...ks!

Eesti NSV ainuke tuleti...uvabrik on Viljandis.

Tuleti...u... saamislugu algab sellest, et haavano...id lähevad «sauna». Leil võtab nad pehmeks. Edasi viib teekond nad pi...a... teravate nuga... alla. Seal kooritakse haavapa...u...lt laia... laastulindi... . Neist lõikab teine masin nii laia... riba..., kui pi...ad on tuleti...ud ja lõhub siis riba.. ti...u...ks. Seejärel kastetakse nad vedelikku, mis ei lase söel hõõguma jääda. Vanni... tulnud ti...e kuivatatakse ja isegi lihvitakse. Pärast seda tuleb ti...u...l jälle ujuda, seekord parafiinivanni... . Küünlarasvas leotatud ti...u... põlevad paremini. Aga seesugust ti...u ei saa põlema tõmmata. Tuleti...ule on vaja pea... .

Segu... (milles?), millest on valmistatud ti...u... pruuni... pea..., on üheksa aine... (mida?). Suur auto-maat kastab kirjala...i... (millega?) sarnanevasse segu... (millesse?) korruga poolteist miljoni... ti...u (mida?).

Nüüd ongi tuleti... u... (mis?) valmis. Kui ti... upead on kuivanud, paneb masin nad ti... utooside...

Iga päev valmistab Viljandi Tuleti... uvabrik üle poolemiljoni ti... utoosi, seega rohkem kui 50 miljoni... tuleti... u... Nendest tuleti... u... st jääb veerand meie vabariiki, ülejäänud saadetakse vennasvabariikide...

Harjutus 115. Täida lüngad. Õpi harjutust lugema.

Saunaskäik.

Oli lau... äevaõh... u. Ma lõh... usin pui... ja kü... sin sauna. Ka tõin vett ja lakas... paar kasevih... a.

Vars... i tuli... isa ja ema tööl... . Isa on mul trak... o... rist, ema lü... sja.

Ema o... sis meile puh... ad särgi... ja püksi... ning käs... is meesperel sauna minna. Ise lubas ta pühas... käia. Lä... sime siis — isa, mina ja väikeveli A... s.

Saunas li... sasime A... siga kohe lavale. Isa võttis ko... siku ja vis... as leili. Kuumuses... õh... uvad kivi... lausara... satasi...

Vend koh... us ja oli li... sti! laval... maas. Mina aga vih... lesin nii, et nah... hakkas õhetama. Ise olin uh... e, et olen nii vahva.

Pesemisel lä... s A... sil piis... seebivah... u silma ja poiss hakkas tih... uma ja ke... slema. Vars... i oli häda möödas ja isa nü... is ning küüris ta ilusas... i puh... a... s.

Tuppa tulime punas... e õh... uvate pös... edega, nõt... e... tena, saunalõhnalis... ena.

Harjutus 116. Sõrendatult trükitud sõnad peavad olema kas ainsuse osastavas või mitmuse nimetavas. Kui vaja, kirjuta vajalik täht lõppu juurde.

1. Tänavu ennustatakse vilu kevade, aga sooja suve. 2. Töökojal tuleb veel remontida 4 traktori, 6 kultivaatori, 3 külviku ja 3 veoauto, kõik traktoriadra, kombaini ja niidumasina, samuti 3 traktori ja 6 kultivaatori on juba remonditud. 3. Kolhoosil «Edu» on juba 350 hektari (*mida?*) soo ja viletsa heinamaa (*mida?*) üles haritud. 4. Talvel puhkavad vankri, suvel ree, auto teevad aga aasta läbi töö. 5. «Palu isa, et ta teritaks seda nürri hõõvli,» ütles naaber Ainile. 6. «Too ka kõik meie nürri hõõvli siia,» käskis isa Aini. 7. Elli tädi elavad linnas, onu aga kõik maal. 8. Igal suvel külastab ta mõnda onu. 9. «Tänavu saab internaat 15 voodi, 40 villast tekki ja 20 öökappi,» ütles direktor. 10. Voodi ja öökapi on juba kohal, teki saame järgmisel kuul. 11. Kõikide laste isa ja ema paluti homme tulla kooli koosolekule. 12. Ema tikib minu rahvarõivaste pluusi krae (*mida?*), vanaema aga koob vöö (*mida?*).

PÖÖRAMINE.

Harjutus 117. Leia palast tegusõnad ja tõmba neile joon alla. Kirjuta tegusõnade kohale üles pööre (1., 2., 3.), märgi ainsus (a.) või mitmus (m.) ja pööre (1., 2., 3.).

Koduteel.

Seisame kolmekesi — mina, Jaan ja Valdur pärast tunde kooliõues. «Korraldame võistluse,» teen teistele ettepaneku. «Vaatame, kes meist jõuab esimesena ristteeni.» Teised on sellega päri. «Sina jääd küll viimaseks,» ennustab mulle Jaan.

Seame end ritta ja jookse läheb lahti. Algul veab Jaan. Tiheidalt tema kannul rühub Valdur. Mina jooksen algul tagasihoidlikult ja olen seetõttu viimane. Varsti aga väsivad kaaslased liiga kiirest tempost. Ma jõuan neile järele, möödun neist ja saabun esimesena ristteele. «Kas näete võidumeest!» hüüan sealt teistele. Teised naeravad mind ja mul hakkab uhkustamise pärast kaaslaste ees häbi.

Kodu poole liigume kõik üheskoos.

N ä i d i s.

m. 1.

S e i s a m e . . . . .

Harjutus 118. Leia palast ja kriipsuta alla minevikku väljendavad tegusõna vormid — nii need, mis koosnevad ühest sõnast, kui ka need, mida väljendatakse kahe sõnaga!

Abistame ema.

Meie ema käib tööl. Varahommikul ja õhtul pärast tööd teeb ta koduseid talitusi.

Oleme õega alati püüdnud tema tööd kergendada. Kui me ise midagi oleme suutnud ära teha, näeme rõõmu tema silmis. Ka meil on siis hea olla.

Täna hommikul korrastas õde voodid. Kui ta selle töö oli lõpetanud, olin mina jõudnud toad koristada ja tolmu pühkida.

Lõuna eel tegime tule pliidi alla ja keetsime suppi. Vajalikud ained oli ema juba hommikul katlasse pannud.

Kui olime sünninud, pesime toidunõud ja ruttasime kooli. Me käime koolis teises vahetuses.

Pärast tunde tulime kohe koju. Isa ja ema olid juba kodus. Nad kiitsid meid, et kodu oli puhas ja korras.

Harjutus 119. Kirjuta lünka *p, t, k* või *b, d, g*.

Igavene mäles . . us neile, kes an . . sid oma elu meie vabaduse ees . . ! Ärge unustage neid, kes võ . . sid osa Suures . . Isamaasõjas . . , kan . . sid oma õlgadel kõiki lahinguras . . usi ja jõu . . si . . siis . . i lõ . . uks koju tagasi. Nemad sea . . sid sadu kordi oma rinna vaenlasele vas . . u, kuigi tea . . sid, et sealt võib tulla surmakuul. Sadu kordi tõusi . . nad rünnakule, hüü . . sid: «Kodumaa ees . . ! Võit on meie!» ja mur . . sid ka kõige tugevama vas . . upanu. Nemad, langenu . . ja elava . . , olid need, kes hoi . . sid kõrgel meie punalipu au.

Kangelase . . olid ka need inimese . . , kes tagalas kün . . sid põldu, püü . . sid merel kalu, seisi . . vabrikus tööpingi taga, tun . . sid ise puudus . . , kuid an . . sid rindele kõike, mida vaja. Ka la . . sed püü . . sid sellal võidule kaasa aidata ja as . . usid rindele läinud isa või venna asemele ning tegi . . töid, mis nõu . . sid täiskasvanu jõudu.

Harjutus 120. Kirjuta lünka pikk või ülipikk sulghäälik, õppimälestustele tõmba roheline, hakkamälestustele sinine joon alla.

1. Kui tund lõ . . eb, tõ . . avad kõik lapsed õue ja li . . avad seal ringi. 2. Ilmad ha . . avad soojenema, siin-seal te . . ib lumest vabu laike. 3. Vaadake, poisid, ette — ku . . ute vette ja u . . ute ära! 4. Astun tuppa ja näen: Inge õ . . ib, poisid aga la . . ivad jalgpallikummi. 5. Varblane ti . . ib ligemale,

nä... ab kanade eest leivatükikese ja lendab eemale seda no... ima. 6. Illi pa... ub kassile piima, mille see mõnuga ära la... ub. 7. Ru... ame küll, kuid ikkagi ha... ab enne meie kojujõudmist sadama. 8. Mis te siin niisama mü... ate ja ra... ite, ha... ame parem kaugust hü... ama. 9. Ema ti... ib seemned mulda, lü... ab mulla pealt tasaseks ja sä... ib kasti aknalauale päikese kätte. 10. Paljud taimed le... ivad küll kehva maaga, kuid kui sa... uvad headesse tingimustesse, ha... avad lausa lo... ama. 11. Ha... in keedetud munad peeneks, lisan koort ja veidi soola, klo... in kõik hästi segi ja pa... un seda leiva peale panemiseks. 12. Vaike õ... ib kodus kõik ilusasti ära, pa... ib lõngad ja riidetüki paberisse ja ru... ab Ellu poole linikut ti... ima.

Harjutus 121. Minevikus olevates tegusõnades esineb lünki. Täida need!

1. Sadu la... as ja varsti ha... as päikegi pilvede vahelt piiluma. 2. «Kuidas te siia sa... usi... e?» ru... asi... kõik pärima, kui saadi teada, et lapsed olid ära eksinud. 3. Lapsed hullasi... ja mü... asi..., hü... asi... ja kargasi... ning rō... asi... naerda. 4. Algul õ... isin kooliasju, siis klo... i-sin vaibad ja lü... asin kõnniteelt lume. 5. Kutsikas nägi Miit-sut, kes põõsa varjus varblasi kü... is, li... as sinna ja ha... as kassi peale haukuma; te... is suur kaklus, mis kutsikale kurvalt lõ... es. 6. Kas sa sa... usi... tiigil allikakohale, et läbi jää vette ku... usi...? 7. Ha... asime vana paati remontima: la... isime külgi plekiga, to... isime takku kohtadesse, kust ta

le... is, tõrvasime ja ki... isime, värvisime ja la... isime ning paat sai hoopis uue näo. 8. Polla jooksis mulle vastu, hü... as üles ja lü... as minu peaaegu pikali. 9. Tookord oli kõik kevadine: suured rünpilved tu... usi... taevas, lapsed no... isi... ülaseid ja kusagil eemal ku... us kägu. 10. Ha... as pimenema ja üksteise järel sü... isi... taevavõlvil tähed. 11. Klo... isime riietelt lume, lü... asime ukse lahti ja ru... asime tuppä sooja. 12. Kass hü... as lauale, nä... as kausist kala ja li... as siis tuhatnelja toast välja trepi alla, kus ta ha... as rahulikult saaki sööma. 13. Le... isime tagasihoidliku õhtueinega ja tu... usime jaamas pingil kuni rongi tulekuni. 14. Maja taga, kus varem lo... asi... nõgesed, on nüüd lillepeenrad. 15. «Kunas te õ... isi... e, kui te kogu õhtupooliku ringi li... asi... e?» päris õde vendadelt.

Harjutus 122. Kirjuta lünka *da*-tegevusnime tunnus.

1. Kas sa mõistad lehma lüps... ja hobust vankri ette rakenda...? 2. Pesu tuleb enne triikimist veega piserda..., siis kokku lapa... ja veidi seis... las... . 3. Tööd alusta... on palju raskem kui lõpeta... . 4. Teie tööks on aknad kitti..., ukсед paranda..., seinad pahtelda... ja laed lakki... . 5. Kassil näis olevat kavatsus lauale hüpa..., et sealt kala näpa... . 6. Kes tahab mõnda pilli hästi mängima õppi..., sel tuleb palju harjuda... . 7. Lõke ei tahtnud ega tahtnud sütti... . 8. Sead armastavad poris püherda..., kanad liivas supel... . 9. Aitasin emal pesu lappi..., nõo pe ette õmmel... ja sukki paranda... . 10. Küläs sai palju

joos... ning hüpa..., naer... ja laul... . 11. Aidake mul mōel..., kuhu sisse võiks need asjad pakki... . 12. Peepu ei tulnud kaua veen..., et süü tuleb üles tunnista... .

Käsud, soovid, hüüud.

Harjutus 123. Meenuta, kuidas tunneme ära õppima-, kuidas hakkama-sõnad. Täida lüngad.

<i>ma-tegevusnimi</i>	Olevik	Käsk sinule
õppima	õpi/n	õpi!
pakkuma	paku/b	paku!
hakkama	hakka/n	hakka!
lippama	lippa/n	lippa!
lappima	.....	.....
tõttama	.....	.....
tukkuma	.....	.....
nottima	.....	.....
lükkama	.....	.....
hüppama	.....	.....
kittima	.....	.....
toppima	.....	.....
pakkima	.....	.....
kukkuma	.....	.....
hakkima	.....	.....
rõkkama	.....	.....
tappima	.....	.....

rikkuma	.....
rippuma	.....
lappama	.....
lakkuma	.....

Harjutus 124. Kirjuta õige käskiva vormi lõpp.

1. Är... seis... vihma käes! Tul... tupp! 2. Pan... sullepead käest, tõus... püsti, siruta... käed ette ja teh... neid harjutusi, mida näitan! 3. Är... rahmelda... ega rabel..., vaid teh... kõike rahulikult! 4. Tõus... püsti ja pakku... vanadele istet! 5. Võt... kooki, maits... ja üt... kas kõlbab! 6. Är... min... nüüd koju, ol... veel meil! 7. Igaüks mõtel... 4 arvu, kirjuta... need vihikusse, liit... arvud ja üt... summa! 8. Jooks... koju, teh... tuli pliidi alla ja pan... teekatel veega tulele! 9. Vaadel... tähelepanelikult ja kirjelda..., mida nägite! 10. Pakki... raamat paberisse ja saat... posti teel kohale! 11. Lipa... kuuri, võt... rehad ja haka... majaanest riisuma! 12. Är... naer..., vaid üt..., kuidas paremini teha! 13. Võt... tšekk ja maks... raha kassasse! 14. Laine, las... kari lauta ja lüps... lehmad! 15. Är... kart..., tul... siia ja õel... külastele terel!

ütelda, mõelda = öelda, mõelda

Harjutus 125. Aseta lünka käskiva vormi tunnused *-ge*, *-ke*, *-gu*, *-ku*.

1. Igaüks õppi... tundma liikluseeskirju ja täit... neid!
2. Õppi... selgeks liiklusmärgid! 3. Tead..., mida tähend...

dab punane, kollane ja roheline tuli! 4. Ütel..., mida see tähendab, kui reguleerija tõstab käe! 5. Tänavail liikudes hoid... paremat kätt! 6. Maanteel min... vasakut teeperve mööda! 7. Kui sõiduteele astute, ol... ettevaatlik, är... ruta..., vaid heit... enne pilk vasakule! 8. Lapsed ärgu jooksku, jaluta..., seis..., uisuta..., suusata... ega mängigu sõiduteel. 9. Är... jät... väikesi lapsi üksi tänavale! 10. Pakku... vanadele tänava ületamiseks oma abi! 11. Är... rikku... liiklusmärke, vaid kaits... ja hoid... neid! 12. Är... sõit... ega rippu... vaguni astmelaual! 13. Är... keegi hüpa... liikuvalt sõidukilt maha! 14. Är... sead... oma elu ohtu, hoid... oma elu! 15. Ületa... tänav selleks määratud kohas! 16. Är... upita... end bussiaknast välja! 17. Trammi sisenedes maks... piletihind ja hoid... pilet sõidu lõpuni alles! 18. Täit... ise ja nõud... teistelt liikluseeskirjade täitmist!

KORDAMISEKS.

Harjutus 126. Aseta puuduvad kirjavahemärgid.

Peske käsi Puhastage küünealuseid Ära võta toitu mustade kätega

Niisuguseid ütlusi kuuleme igas peres, kus on lapsi

Miks peab siis puhtust pidama

Mustus toob haigusi Suurem osa kõhuhaigusi näiteks tuleb sellest, et me koos toiduga oleme mustust süüdnud Mustuses on pisikuid aga ka palju soolenugiliste mune Solkmed ega naaskelsabad ei saa meid piinata, kui me puhtust peame

Kuidas hoiduda soolenugilistest

See ei ole raske, kui pidada kinni järgmistest nõuetest

Pese enne sööki hoolikalt käsi

Pese tingimata käsi pärast käimla kasutamist

Pese käsi pärast aiatööd Mullas on sageli soolenugiliste mune Mulda väetatakse ju sõnnikuga

Pese juur- ja puuvili hoolikalt puhtaks Kõva koorega vilju võib pesta isegi seebiga, kui pärast hoolikalt puhta veega loputada Pesijal aga peavad käed olema puhtad

Hävita kärbseid Ära heida armu ka esimesele kevadisele kärbsele Kõik hilisemad kärbsed on just selle pojad ja poja-pojad

Lapsele öeldakse: «Ära silita kassi Ära silita koera »

Miks neid armsaid loomi ei või puutada

Sina muidugi võid Aga pärast pese käsi

Miks Sellele küsimusele leiad vastuse ise

nugiline — parasiit, olend, kes elab teise olendi toidust või mahladest;

soolenugiline — sooltes elavad parasiidid, näit. solkmed, naaskelsabad, paelussid jt.

Harjutus 127. Kirjuta *-ma* ette *-da-* või *-ta-*. Tõmba sellele tähelejoon alla, mille põhjal otsustad kirjutamise.

hakkas asen . . . ma; peab kasu . . . ma; tuli õpe . . . ma; mindi kustu . . . ma; jäi niker . . . ma; peab lahu . . . ma; õpi kirjel . . . ma; ruttas pildis . . . ma; tuldi paran . . . ma; hakati kasva . . . ma; läks kopi . . . ma; pidi soojen . . . ma; läksid kõrval . . . ma; hakatakse unus . . . ma; peab purus . . . ma; pidi valgus . . . ma; tulid ergu . . . ma; õpib vilis . . . ma; läks uju . . . ma; hakkas kiirus . . . ma; jäid pater . . . ma; tuli lepi . . . ma; pandi harven . . . ma; hakkas helen . . . ma; peab kann . . . ma; ruttas selgi . . . ma; hakake lõpe . . . ma.

Harjutus 128. Aseta lünka *i, ii, j* või *jj*.

1. Suure Sots .. alistliku Oktoobrirevoluts .. ooni 50-ndal aastapäeval sai me .. e kool Haridusminister .. umilt aukir .. a ja rahalise preem .. a. 2. Täna tuleb inseneril uue staad .. oni pro .. ektiga Spordiliidus kä .. a. 3. Va .. a uue mater .. ali proovid laboraator .. umi v .. a. 4. Komis .. on otsustas s .. a o .. a ehitada u .. umisbasseini. 5. Võrus, selles ma .. as, kus möödunud sa .. andil elas «Kalevipo .. a» loo .. a Fr. R. Kreuzwald, on nüüd muuseum. 6. Kas te .. e brigaad otsustas preem .. a kulutada ekskurs .. ooniks Armeen .. asse ja Gruus .. asse? 7. Revoluts .. oonimuuseumile ehitatakse s .. a uus a .. akohane ma .. a. 8. Pär .. ale meeldib üle kõige geograaf .. a, tema õele Ka .. ele aga keem .. a. 9. Kui va .. ad deklamat .. ooni õppimisel abi, pöördu eesti keele õpeta .. a poole. 10. Ma .. a on väga hea u .. u .. a ja tuli 100 meetris ra .. ooni tšemp .. oniks. 11. Nel .. apäeval alustatakse raad .. os uut loenguseer .. at pealkir .. a all «Meilt ja mu .. alt». 12. Kir .. akand .. a tõi vanaemale pens .. oni. 13. V .. endas klassis õpitakse a .. aloos vana-aega. 14. Ho .. a lapsed o .. a .. uurest eemale!

Harjutus 129. Kui vaja, kirjuta lõppu täht juurde.

1. Kas sel poisil on seesama te jalge al mis sul ?
2. Mu töö võid kõrvale jätta, kuid se te kohe valmis.
3. «Kus -kus !» vaigistas ema last, kes oli tal süles.
4. Ja , mu kas on hal ja ta sabaots on valge.
5. Te sinna, kus on suusaon , läheb talvel üle so .

6. «Me saime me eest hea summa,» teatas kolhoosi esimees. 7. Mil kombel pääses se tal sinna, kus mul on lilletaimed? Kas sa tunnend rahvalaulu «Kus on , kus on kurva kodu?»? 9. Te su lahti ja näita, kust su su katki on . 10. Kogu se ma oli kevadel ve al . 11. Se te on ni kuum, et põletas mul su . 12. Vi ka minu tal koju! 13. Jah, mu lel on olnud sepasel . 14. Kas sa ei sa aru, et mul ei ole täna aega sinu poole tulla! 15. Küi ma tahaksin juba praegu teada, mis numbrid on mu tunnistusel kevadel.

NIMISÕNA.

Harjutus 130. Moodusta antud tegusõnadest tegijanimed (nimisõnad).

Tegusõna	Nimisõna	Tegusõna	Nimisõna
<i>ma-tegevusnimi</i>	tegijanimi	<i>ma-tegevusnimi</i>	tegijanimi
(<i>mida tegema?</i>)	(<i>kes? mis?</i>)	(<i>mida tegema?</i>)	(<i>kes? mis?</i>)
pakku/ma	pakku/ja	õppi/ma	õppi/ja
hüppa/ma	hüppa/ja	vii/ma	.....
pettu/ma	.....	käi/ma	.....
õmble/ma	.....	küsi/ma	.....
poolda/ma	.....	lakki/ma	.....
maks/ma	.....	mine/ma	.....
kaits/ma	.....	Aga: tule/ma	tuli/ja
aja/ma	.....	ole/ma	.....
hüüd/ma	.....	pese/ma	.....

maitse/ma	tege/ma
lappi/ma	näge/ma
laul/ma	sure/ma

Harjutus 131. Kirjuta lünka *i, ii, j, jj* või *ij*.

1. A..alehes kuulutati, et va..atakse puusaag..aid ja -lõhku..aid.
2. Kas teil on v..ul müüa?
3. Vaht..aid ei ole meile va..a, küll aga teg..aid!
4. Küs..a suule ei lööda.
5. Kä..a nuga kä..al teravaks!
6. Too..a tüdib, aga v..a ei väsi.
7. Aita pesupes..ail pesu väl..a kuivama v..a.
8. Krohv..ad olid ma..a nel..andal ja v..endal korrusel.
9. Seda ne..ut peeti kord ..uba sur..aks.
10. Reis..ad kõnetasid ..aamas rong..uhti.
11. O..a kukku..a oli me..e V..a.
12. Uus müü..a oli kiire töota..a.
13. Täna oli V..u lasteaeda v..aks ja sealt too..aks tema vend Kal..u.
14. Hüüa õpp...ad s..a!

Harjutus 132. Tõmba nimisõnadele joon alla.

Igal linnul oma laul.

Igal linnul on oma laul. Kuigi kõigil pole lauluhäält, laulavad nad siiski. Seesuguseks lauluks on kão kukkumine, rukki-räägu rääksumine, tedre kudrutamine, rähni trummeldamine vastu puutüve, kakkude kriiskamine ja näugumine, öösorri võrin ja hüübi mõirgamine rannaroostikus, kui ta noka vett täis tõmbab ja seda puhuma hakkab. Kurg laperdab nokaga — see on tema laul.

Harjutus 133. Leia järgmistest vanasõnadest nimisõnad ja tõmba neile joon alla. Selleks vaata, missugused sõnad lauseis vastavad küsimusele *kes? mis? (keda? mida? jne.)*.

1. Rõõm on rahu tütar. 2. Tarkus on kallim kui kuld. 3. Oigus ei põle tules ega upu vees. 4. Sõprus võidab sõprust, usaldus usaldust. 5. Puhtus on perenaise uhkus. 6. Au ei anta asjata ega tarkust tasuta. 7. Rääkimine hõbe, vaikimine kuld. 8. Küsija suule ei lööda.

Harjutus 134. Kriipsuta alla nimisõnad. Sirge joon tõmba alla neile nimisõnadele, mis on paljude nimeks, laineline joon aga pärisnimedele.

Narva.

1. Narva on Eesti vanim tööstuslinn. Suure Isamaasõja ajal hävis linn peaaegu täielikult. Uuesti ülesehitatud Narva on suurem ja kaunim kui varem.

Üks suuremaid tekstiilitööstusi Nõukogude Liidus, Kreenholmi Manufaktuur, asetseb Narvas. Tööliste arvult on ta kõige suurem tööstusettevõtte kogu vabariigis. Kreenholmi Manufaktuur on sisustatud kõige moodsamate ketrus- ja kudumismasinatega. Ta toodang on üle saja miljoni meetri puuvillast riidet aastas.

2. Kreenholmi Manufaktuur asetseb endise Narva jõe ümbruses. Praegu enam jõe ei ole. Narva jõe veed moodustavad nüüd suure veehoidla, nõndanimetatud Narva mere, kust vesi juhitakse kõigi Nõukogude Liidu rahvaste ühistööna valminud Narva hüdroelektrijaama.

3. Narva lähedal asetseb pärast Suurt Isamaasõda ehitatud võimas Balti Soojuselektrijaam, mis töötab põlevkiviküttega. See elektrijaam suudab rahuldada kogu Eesti NSV vajaduse ja annab voolu ka Leningradile, samuti Läti ja Leedu vennasvabariigile. Praegu ehitatakse sinna lähedale uut soojuselektrijaama, veel võimsamat kui Balti Soojuselektrijaam.

Harjutus 135. Kirjuta lünka suur või väike algustäht. Tähed leiad lehekülje äärelt.

Jalutuskäik Tallinnas.

Kalju elab ... allinnas ... akala	T, t; S, s
... änavas. ... ühapäeval tegi ta isa ja	T, t; P, p
emaga pika jalutuskäigu:	
... ärnu ... aantee, ... ariduse ... änav,	P, p; M, m; H, h; T, t
... uvorovi ... uiestee, ... õidu ... äljak,	S, s; P, p; V, v; V, v
... arju ... änav, ... aekoja ... lats	H, h; T, t; R, r; P, p
... aia käik, ... ikk ... änav, ... ere	S, s; P, p; T, t; M, m
... uiestee, ... eskväljak, ... stonia	P, p; K, k; E, e
... uiestee ja sealt koju tagasi	P, p
... akala ... änavasse.	S, s; T, t

KIRI.

Harjutus 136. Kirjuta igale ümbrikule ja postkaardile saaja ja saatja aadress.

Maal elavale tuttavale:

Linna elavale tutvavale:

[Empty rectangular box for the first letter content]

* Lennupostikiri linna mõnele asutusele:

[Empty rectangular box for the second letter content]

NIMISÕNA (järg).

Harjutus 137. Otsusta, kas sõna tuleb kirjutada suure või väikese algustähega. Tõmba mittevajalik täht kaldkriipsuga läbi. Pane jutumärgid.

1. Meil käivad aAjakirjad eEesti lLoodus, nNõukogude nNaine, kKeel ja kKirjandus ja pPioneer. 2. Kevadel sai mMati koolist kKiituskirja ja eEno rRaua raamatu pPäris kKriminaalne lLugu. 3. Hiljuti lugesin ma raamatut üÜmera jJõel, mille aAutoriks on mMait mMetsanurk. 4. Sain palju naerda, kui lugesin oOskar lLutsu kKevadet. 5. Minu väikesele vennale meeldib väga kKalju kKangru luuletus kKäpard-kKaie kKapi-lugu, mis leidub raamatus hHajameelne tTramm. 6. Meie klassis on igal õpilasel tellitud aAjaleht sSäde ja paljudel ka aAjakiri tTäheke. 7. Kas teate, kes joonistas pildid eEllen nNiidu raamata-tule pPille-rRiini lLood? 8. Õpetajate aAjaleht on nNõukogude õOpetaja. 9. Kes on kirjutanud tTasuja? 10. Rahva hHääl ja nNoorte hHääl ilmuvad kuus korda nädalas. 11. Kes on lLuuletuse mMälestusi iIsast aAutor?

OMADUSSÕNA.

Harjutus 138. Kirjuta antud nimisõnade ette sobiv omadussõna või omadussõna järele nimisõna.

Omadus- ja nimisõnad.

..... koolimaja; ..... klassid; ..... saal;
..... võimla; ..... koridorid; ..... seinad;
avarad ..... ; suured ..... ; puhtad .....
..... ; laiad ..... ; ..... seinaleht;
..... pildid; korralikud ..... ;
..... vihikud; ..... käekiri; .....

..... hinded; ..... tunnistus; .....
..... pioneerikoondus; põnev ..... ; .....
matkad; ..... lõkkeõhtu; rõõmus .....

Harjutus 139. Tõmba omadussõnadele joon alla. Leia, missugusele küsimusele iga omadussõna vastab ja missuguse sõna juurde ta kuulub.

Esimesed.

Kõikidest esimesena meelitab soe kevadine päike raagus põõsaste alt kulu seest peakest tõstma õrnas kasukas sinilille ning ühel ilusal päeval vaatavadki nende lillakassinised silmakedes vastu kõrgele helkivale taevale. Nad ei jää kauaks üksi. Varsti on nende naabruses valgetüveliste kaskede all võsaülaste roheka südamikuga valged õietähed. Niiskes võsastikus aga lõövad helkima kollased tulukesed — kollaste ülaste ja kuld-tähtede õied.

Kuid kes on need üleni karvased mehikesed, keda kirkad päikesekiired kutsuvad välja liivasest künkast? Karukellad! Kuigi soojas karvavammuses, julgevad nad algul vaid veidi-veidi oma lillat õiekarikat paotada. Ega kurja külmataati uskuda tea!

Ja veel paiselehe kollane õieratas, käokannuse lilla-roosa õiekobar — need nad on, need esimesed, esimesed rõõmutoojad.

Loe pala nii, et jäta omadussõnad ära. Kuidas meeldib sulle pala enam — omadussõnadega või ilma omadussõnadeta?

Harjutus 140. Leia antud omadussõnadele vastandomadussõnad.

Vastandomadussõnad.

väike	— suur	vana	— .....
õhuke	—	kõhn	— .....

õnnelik — . . . . .
tühi — . . . . .
tark — . . . . .
ilus — . . . . .
kurb — . . . . .
konarlik — . . . . .
pime — . . . . .
aeglane — . . . . .
küps — . . . . .
rahatu — . . . . .
korralik — . . . . .

kõva — . . . . .
hea — . . . . .
madal — . . . . .
lühike — . . . . .
kõver — . . . . .
terav — . . . . .
terve — . . . . .
hoolas — . . . . .
julge — . . . . .
must — . . . . .
soolane — . . . . .

Harjutus 141. Moodusta antud sõnadest omadussõnu.

Nimisõna (<i>kes? mis?</i>)	Omadussõna (<i>missugune?</i>)	Nimisõna (<i>kes? mis?</i>)	Omadussõna (<i>missugune?</i>)
torm, tormi	tormine	lill	lilleline
vihm	. . . . .	joon	. . . . .
aur	. . . . .	suu	. . . . .
takk, taku	takune	täpp, täpi	täpile
mahl	. . . . .	vaev	. . . . .
õhtu	. . . . .	roos	. . . . .
pekk	. . . . .	hüpe	. . . . .
liiv	. . . . .	vari, varju	. . . . .
sool	. . . . .	lapp	. . . . .
tolm	. . . . .	muinasjutt	. . . . .
kitt	. . . . .	kiht, kihi	. . . . .
aasta	. . . . . (laps)	õnn	õnnelik

kaks aastat	kaheaastane	kommunist	.....
viis aastat	.....	rahu	.....
kümme kuud	.....	kiri, kirja	.....
kolm päeva	.....	raamat	.....
eesti keel	.....	vend, venna	.....
vene keel	.....	kasu	.....
saksa keel	.....	koht, koha	.....

Harjutus 142. Kirjuta sõnadele puuduvad lõpud juurde.

1. Möödunud nädalal olid ilmad vilu ..... ja jahe .....
 2. Tume ..... tihe ..... pilved katsid taevast. 3. Sel taimel on punased sile ..... koorega ja pude ..... lihaga mõru ..... viljad. 4. Nad kõik on südi ..... ja tore ..... pioneerid. 5. Teed on praegu paha ....., kohati lausa kole ..... 6. Külaskäigul tutvusin Kalle vanatädiga — muhe ..... ja käbe ..... vanakesega. 7. Kore ..... koega riide tume ..... põhjal olid ere ..... kollased triibu ..... 8. Vaheldusid sula ..... ilma ..... ja käre ..... külma ..... 9. Hõbe ..... tehtud noad lähevad kiiresti nüri ..... 10. Tüdruku ..... olid tore ..... — hästi tragi ....., visa ....., südi ..... ja nobe ..... 11. Mehel olid tume ..... sile ..... juuksed, hele ..... silma ..... ja tore ..... vurru ..... 12. Tee nüri ..... pliiatsid teravaks! 13. Vilu ..... ja pime ..... toas on halb töötada. 14. Tragi ..... karjakoerast on palju abi. 15. Meel läks mõru ..... ja hale ....., kui leidsime tore ..... puukese murtuna.

Harjutus 143. Aseta lünka vajalik sulghäälik. Tõmba omadussõnadele joon alla.

1. Tore oli olla p[ä]ras... um...ses ruumis is...umist õues, hingata värs...e... õhku ja las...a end kul...setel päikesekiirtel paitada. 2. Kas...ikese kaunis...useks oli sei...se kul...se... viisnur...se... tähte. 3. Um...se... õhuvaese... toad kahjus...ava... tervis... . 4. Kas esitatud andmed on tä...se... või umbkau...se...? 5. Matkaja... imetlesid lossi ras...e... rau...se... värava... . 6. P[ä]ras... hoo...sa... joo...supolka... esitasid rahvatan...sija... «Oige ja vasemba». 7. Ümberkau...se... me...sa... on siin looduskai...se all. 8. Kullerkuppude kul...se... peakese... õõ...susid kevadtuules ja nagu ku...susid ü...steis... tan...sule. 9. Hoo...sa... laulu... tõstsid kõikide meeolelu. 10. Sepa rau...se... käe... suu...sid isegi me...siku... hobus... kinni hoida.

TELEGRAMM.

Meenuta aadresside kirjutamist (vt. ka õpikust).

Harjutus 144. Täida antud telegrammiplangid. Esimene, lihttelegramm, saada linna sugulasele või tuttavale ja teata, et saabud pühapäeval bussiga kell 10.15. Teine saada kellelegi sünnipäevaõnnitlusega. Märgi, et telegramm toimetatakse kätte iluplangil nr. 113 või 117 (mõlemad roosidega).

Telegrammi alguses, teksti ette kirjutatakse: kategooria (kiire), emiliik (telegraafiline või telegramm), vastus (vastus), väljastada isiklikult, väljastada (srochnaja), osoboj вид (уведомление телеграфом, вручить лично, ответ и др.), куда, кому.

Sõnu Слов	Макс — Плата		ENSV Sideministeerium		Министерство связи ЭССР	Oleandmine — Передача	
	rbl руб	кор коп				_____	ndal, kell го, ч м.
Kokku Итого			Kust Из			Ühend nr № связи _____	
Võttis vastu. Принял:						№ _____	
			sl. _____			Ameti- märkus: Служебн.	
			sl. _____			Отметки	

Kategooria ja märkused eriliigi kohta
Категория и отметки особого вида

Kuhu:
Куда:
Kellele:
Кому:

Saatja perekonnanimi ja aadress:
Отправитель и его адрес:

Trükkikood „Piheluu“ Tallinn Tell. 276 1966 Tiraaž 100000.

KOKKU- JA LAHKUKIRJUTAMINE.

Harjutus 145. Ühenda loogakesega need sõnad, mis tuleb kokku kirjutada. Kui liitsõna on poolitatud, ühenda sidekriipsuga.

Lauakatmine.

Leena kattis hommiku söögiks lauda. Kõigepealt asetab ta lauale laud lina ja seejärel toidu nõud. Ta alustas taldrikutest. Toolide kohale lauale pani ta madalad taldrikud, neist

Telegrammi alguses, teksti ette kirjutatakse: kategooria (kiire), eriliik (telegraafiline väljastulede, väljastada isiklikult, vastus jms.), kuhu, kellele. В начале телеграммы, перед текстом пишется: категория (срочная), особый вид (уведомление телеграфом, вручить лично, ответить лично, куда, кому).

Sõnu Слов	Maks — Плата		ENSV Sideministeerium		Министерство связи ЭССР	Üleandmine — Передача	
	rbl. руб.	kor. коп.				_____ndal, kell _____го, ч м.	
			TELEGRAMM — ТЕЛЕГРАММА			Ühend. nr. № связи	_____
Kokku Итого						Kust Из	_____
Võttis vastu: Принял:			№	_____	_____ndal, kell _____го, ч м.	Ameti- märkus: Служебн. отметки	_____

Kategooria ja märkused eriliigi kohta
Категория и отметки особого вида

Kuhu: _____
 Kuhu: _____
 Kellele: _____
 Кому: _____
 _____
 _____
 _____
 _____
 _____

Saatja perekonnanimi ja aadress:
Отправитель и его адрес:

Trükkikoda „Hiselü“. Tallinn. Tell. 276 1 1966. Tiraaž 100 000.

vasakule leiva taldrikud. Leena taldrikul on hall kassike, vend Tarmo omal aga pruun karu. Isa ja ema taldrikutel pilte ei olnud.

Siis tõi Leena alus tassid, piima kruusid lastele ja kohvi tassid vanematele. Punase kruusi pani ta enesele, väikesele vennale aga sinise. Kohvi tassid olid valged kuldse randiga. Iga madala taldriku paremale küljele aetas Leena laua noa. Isa ja ema alus tassile pani ta ka tee lusika.

Nüüd tõi Leena sahvrist või taldriku, piima kannu ja leiva pätsi, mille ta aetas leiva lauale, kuhu pani ka leiva noa.

Köögi kapist võttis väike lauakatja suhkru toosi. Pliidilt tõstis söögi lauale pudru kausi ja kohvi kannu. Lõpuks pani Leena laua keskele lille vaasi, milles olid nurme nukud.

Kui kõik oli valmis, palus Leena pere sööma.

Harjutus 146. Lõpeta liitsõnad, millest on antud ainult esimene pool. Ühenda juurdekirjutatavad sõnad trükitud sõnadega hoolikalt.

Liitsõnad.

pioneeri . . . . . , pioneeri . . . . . ,

pioneeri . . . . . , pioneeri . . . . . ,

pioneeri . . . . . , pioneeri . . . . . ;

pea . . . . . , pea . . . . . , pea . . . . . , pea . . . . . ;

hele . . . . . , hele . . . . . , hele . . . . . , hele . . . . . ;

hele . . . . . , hele . . . . . ;

raudreha (rauast tehtud), raud . . . . . , raud . . . . . ,

raud . . . . . , raud . . . . . ;

vihma . . . . . , vihma . . . . . , vihma . . . . . ,

vihma . . . . . , vihma . . . . . ;

kevad . . . . . , kevad . . . . . , kevad . . . . . ,

kevad . . . . . , kevad . . . . . , kevad . . . . .

Harjutus 147. Kirjuta liitsõnade asemel kasutatavaid uusi sõnu.

Ühe ja sama tähendusega sõnad.

kalamees = ... purjelaev = ...

sõjamees = ... jalanõud = ...

juukselõikaja = ... arstirohi = ...

kangakuduja = ...	otsaesine = ...
ratsamees = ...	sõjariist = ...
õpperaamat = ...	haigemaja = ...
lugemisraamat = ...	suvitusmaja = ...
päevaraamat = ...	võimlemissaal = ...
söögimaja = ...	kokkuarvamine = ...
aurulaev = ...	

Harjutus 148. Liida liitsõnad loogakesega või sidekriipsuga (rea lõpus).

1. Kevadel õitseb heina maadel varsa kabi ehk konna kassas. 2. Varsa kabja lehed on ju varsa kabja jälje moodi. 3. Lilla õiega karu käpp on üleni karvane nagu karu käpp, kassi käpp aga pehme ja roosa nagu kassi käpp. 4. Rebase saba sai seepärast seesuguse nime, et ta õisik on nagu rebase saba. 5. Hundi hamba õied on hundi hammaste moodi, nõia hamba õied on aga kõverad ja kollased nagu muinasjutu nõia hambad. 6. Eks hiire kõrva vili ole hiire kõrva sarnane ja vees kasvava särje silma õied valged kui särje silmad. 7. Mai põrnikas sai oma nime sellest, et ta ilmub välja mai kuul. 8. Mispärast nimetatakse üht lindu künni linnuks, teist lepa linnuks, üht lille rukki lilleks, teist aga või lilleks? 9. Must sõstar sai oma nime sellest, et tal on must mari, punane sõstar aga sellest, et tal on punane mari.

Harjutus 149. Leia sõnu, mida tuleb liitsõnaks ühendada. Tee seda loogakesega või sidekriipsuga (rea lõpus).

1. Kuld kollased varsa kabjad kraavides, kahvatud nurme nukud aasadel, hele rohelised valgete tüvedega kased — see on noor kevad. 2. Sügava oru põhjas asetseva väikese järve peegel sile pind oli äärttest täis tipitud lumi valgeid vesi roose. 3. Noor naine jalutas pagris umbes kolme aastase poisi ja viie

aastase tüdrukukesega. 4. Pika põranda riide sinakas hallil põhjal vaheldusid sidrun kollased, tellis punased ja roosakas lillad triibud. 5. Heljul on seitsme aastane öde ja viieteistkümne aastane vend. 6. Meie mees konnal olid mustad püksid ja hele kollased särgid, külalistel siniste külgjoontega valged püksid ja rohelist särgid. 7. Võõr keelseist raamatuist on meie kogus kõige enam inglis keelseid, kuid rohkesti on ka saksa keelseid. 8. Eesti keel on Kadril ema keel, kuid väga hästi saab ta aru ka vene keelsest kõnест.

Harjutus 150. Ühenda liitsõnad loogakesega või sidekriipsuga (rea lõpus). Põhjenda, miks need sõnad tuleb kokku kirjutada.

Kevadised tööd.

1. Kevadel on vaja kõik korda seada ja ära parandada, mida sügis tormid, talve tuisud ja sügav lumi on kahjustanud. Ühel päeval läksime koos vanem pioneeri juhi ja klassi juhatajaga pärast kooli tunde uurima, mida on tarvis teha.

Leidsime, et kooli maja ümbrus, kooli aed ja park tuleb üle riisuda. Mõned aia lipid tuleb uuendada, mõned uuesti kinni lüüa. Tee rajad vajavad kruusatamist. Iste pingid on tarvis üle värvida. Klassi juhataja ütles, et koolil on hele kollast, kollakas rohekat ja ilusat pruuni värvi, mis selleks tööks sobivad. Vilja puudel ja marja põõsastel oli vaja kuivanud oksad välja lõigata.

Palju tööd ootas tegemist.

2. Tõime pani paigast rehad ja hakkasime muru platsi riisuma. Suuremad poisid tulid prahti kokku kandma ja käruga ära vedama.

Värvimise kauples enesele 1. pioneeri salk. Nad lubasid vanadest konservi karpidest teha värvi potid, kaasa võtta värvi pintsliid ning vanad rõivad.

Tulevaks püha päevaks palume ka isad ja emad appi. Kruusa loodame tuua kolhoosi autoga. Reet lubas selle korraldada, sest tema isa on kolhoosi auto juht.

Mai pühadeks tahame kõik puhtaks teha. Aia tööd aga jätkub kogu mai kuuks. Laste käsi ootavad lille peenrad ja katse lapid, marja põõsad ja vilja puud.

Harjutus 151. Väljenda liitsõnaga.

ruum õppimise jaoks = õppimisruum

paber joonistamise jaoks = joonistuspaber

pliiats „ „ = ...

vihik „ „ = ...

dress võimlemise „ = ...

pink „ „ = ...

trikoo „ „ = ...

saal „ „ = ...

ruum pesemise „ = ...

nõu „ „ = ...

kivi ehitamise „ = ehituskivi

brigaad „ „ = ...

koht jalutamise „ = ...

kepp „ „ = ...

väljak harjutamise „ = ...

saal „ „ = ...

laud triikimise „ = ...

aeg saabumise „ = ...

koht „ „ = ...

ruum jalutamise „ = ...

masin kirjutamise „ = ...

paber „ „ = ...

koht elamise „ = ...

aeg	magamise	jaoks	=	.....
ruum	„	„	=	.....
ase	„	„	=	.....

LÖPPKORDAMINE.

Harjutus 152. Tõmba sinna värviline püstkriips, kust saab sõna poolitada. Liitsõnades näita ainult kõige soovitatavam poolitamiskoht.

Õöbiku ja rähni laul.

Õöbik laulnud oma ilusat laulu. Hall rähn kuulnud seda ja küsinud:

«Kust sa need kenad laulud õppisid?»

Õöbik vastanud:

«Külakoplist, kus karjalapsed mängivad ja laulavad.»

Rähn tahtnud ka kenasti laulda ja läinud külatänavale kuu-
lama. Naised lüpsnud parajasti karjaaias lehma, ikka — sirr
ja sorr.

Rähn õppinud selle ära ja teeb praegugi — sorr.

(Raamatust «Sada saarelehte,
tuhat toomelehte».)

Harjutus 153. Kirjuta lünka *b, d, g* või *p, t, k*.

1. Igale nõu ..ogude noorele, kes saab 16-aastaseks, antakse ..ass. 2. Otsin ..rammofoniplaadi kuulsa vene ..assi Šaljapini lauludega. 3. Meie uue korteri köögis on ..aas ja vannitoas ..ušš. 4. ..alja ..eklameeris peol

.. eborā Vaarandi luuletust «Ootel». 5. Margit läks .. uhve-
tisse ja ostis sealt sada .. rammi .. omme «Lume .. allike». 6. «Jookse rivi vasaku .. iivani,» hüüdis vanempioneeri-
juht Siirile. 7. .. itarri mängib rahvamaja orkestris
.. ussijuht Mets. 8. Matkale minnes pani Ulve selga punase
.. ressi ja .. eeži tuule .. luusi, pähe .. ruuni .. areti.
9. Haige lamas .. iivanil, .. raadiklaas kaenla all. 10. .. raa-
nal liiguvad trossid üle paljude .. lokkide. 11. Suures
Isamaasõjas meisterdas minu isa enesele huvitava .. ussi.
12. Viimases .. iktaadis ei olnud Ilmel vigu, sest ta kor-
das enne seda hoolega .. rammatikat. 13. Mis on .. loobus,
seda õpite .. eograafias. 14. Mustast .. ummist .. all hüp-
pas kõige paremini. 15. .. oriss joonistas mai .. alliks
värviliste .. uššidega huvitava kuulutuse. 16. «Kus on mu
.. inali .. aas?» küsis Reet oma pinginaabrilt. 17. Pauli
taskuraadiol on väga väike .. atarei. 18. Ema ostis ene-
sele hallid .. ummist .. otikud. 19. .. rigadir saatis .. ussi
.. ensiinilao juurde. 20. Eva vanaisa kõneles, et ta läheb
.. etsembrikuus .. ensionile.

Harjutus 154. Kirjuta tegijanimi.

See, kes hüppab, on . . . . . ;	see, kes pakib, on . . . . . ;
„ „ küsib, „ . . . . . ;	„ „ pakub, „ . . . . . ;
„ „ ruttab, „ . . . . . ;	„ „ müüb, „ . . . . . ;
„ „ saab, „ . . . . . ;	„ „ viib, „ . . . . . ;
„ „ peseb, „ . . . . . ;	„ „ võtab, „ . . . . . ;
„ „ kütib, „ . . . . . ;	„ „ näeb, „ . . . . . ;
„ „ lükkab, „ . . . . . ;	„ „ teeb, „ . . . . . ;
„ „ annab, „ . . . . . ;	„ „ sööb, „ . . . . . ;
„ „ sureb, „ . . . . . ;	„ „ ajab, „ . . . . . ;

see, kes tukub, on . . . . . ; see, kes toob, on . . . . . ;
,, künnab, ,, ... ; ,, läheb, ,, ... ;
,, kütab, ,, ... ; ,, ööbib, ,, ... ;

Harjutus 155. Tõmba nimisõnadele alla sirgjoon, omadussõnadele katkendjoon ja tegusõnadele laineline joon.

Loodus pidutseb. Toomingas on valges looris ja täidab õhku lõhnaga, mis paneb pea veidi pööritama, kui seda palju sisse hingata. Metsade printsess valge kask on end mähkinud õrna rohelisse rüüsse ja laseb maituultel urbi kiigutada ja tolmu levitada. Ta noored lehekesed on nagu lakiga kaetud. Lehekestest levib mõrkjat lõhna, eriti õhtul ja pärast vihma. Nii-moodi lõhnavad nad ainult kevadel. Saabub suvi, kaob läige, kaob lõhn. Saarele ja tammele ilmuvad õiekessed enne lehtimist. Nad on väikesed ja tagasihoidlikud. Hobukastan aga süütab oma suured roosakasvalged õieküünlad.

Kõik õitseb, õitseb, õitseb . . .

Harjutus 156. Tõmba nendele sõnadele, mis tuleb kirjutada suure algustähega, värviline ristkülik ümber. Pane puuduvad jutumärgid.

VÖRU ON VÖRDLEMISI NOOR LINN. ALLES 1984. A. SAAB TA 200-AASTASEKS.

LINN ASETSEB TAMULA JÄRVE KÄLDAL. LOODEST JA PÕHJAST UMBRITSEB LINNA VÕHANDU JÕGI, KIRDEST KORELI OJA. VAREM KANDIS KORELI OJA VEERU OJA NIME. SELLEST SAANUDKI VÖRU OMA NIME.

VÖRU ON KÕIGILE ESMASJONES TUNTUD KALEVIPOJA LOOJA, FRIEDRICH REINHOLD KREUTZWALDI ELUKOHANA. SELLES MAJAS, KUS TA ELAS, ON NÜÜD MUUSEUM. KUI JALUTAME KESKLINNAST PIONEERIDE TÄNAVAT MÖÖDA TAMULA POOLE, KUNI JOUAME KREUTZWALDI TÄNAVANI (SEE TÄNAV ON OLNUD

VAREM KA PETSERI, VEE JA RIIA TANAV) JA PÖÖRAME SEALT VASAKULE, JÕUAMEGI MÕNE MINUTI PÄRAST ÜHEKORRUSELISE PUUMAJANI, KUS FR. R. KREUTZWALD 44 AASTAT ELAS JA ARS-TINA TÖÖTAS. MAJA TEISE KORRUSE AINSAS TOAKESES KIRJUTAS KREUTZWALD TÖÖST VABAL AJAL — ENAMASTI OLID SELLEKS ÖÖTUNNID — OMA KALEVIPOJA. SEAL SÜNDISID KA RAA-MATUD ENNEMUISTSED JUTUD, KILPLASED, PAAR SAMMUKEST RÄNDAMISE TEED JT.

KEEGI, KES VÖRRU TULEB, EI JATA KÄIMATA KREUTZ-WALDI MUUSEUMIS EGA TAMULA JÄRVE ÄÄRSES PARGIS, KUHU KREUTZWALDILE ON PUSTITATUD NÄGUS MÄLESTUSSAMMAS, MILLE AUTORIKS ON KUJUR AMANDUS ADAMSON.

(A. Ivaski «Võru» järgi.)

Harjutus 157. Kääna ainsuses ja mitmuses sõna *kukk*.

Kääne	Küsimus	Ainsus	Mitmus
1. Nimetav	.....	.....	.....
2. Omastav	.....	.....	.....
3. Osastav	.....	.....	.....
4. Sisseütlev	.....	.....	.....
5. Seesütlev	.....	.....	.....
6. Seestütlev	.....	.....	.....
7. Alaleütlev	.....	.....	.....
8. Alalütlev	.....	.....	.....
9. Alaltütlev	.....	.....	.....
10. Saav	.....	.....	.....
11. Rajav	.....	.....	.....
12. Olev	.....	.....	.....
13. Ilmaütlev	.....	.....	.....
14. Kaasaütlev	.....	.....	.....

Harjutus 158. Kääna ainsuses ja mitmuses sõna lõke.

	Kääne	Küsimus	Ainsus	Mitmus
1. Nimetav	.....	.....	.....	.....
2. Omastav	.....	.....	.....	.....
3. Osastav	.....	.....	.....	.....
4. Sisseütlev	.....	.....	.....	.....
5. Seesütlev	.....	.....	.....	.....
6. Seestütlev	.....	.....	.....	.....
7. Alaleütlev	.....	.....	.....	.....
8. Alalütlev	.....	.....	.....	.....
9. Alaltütlev	.....	.....	.....	.....
10. Saav	.....	.....	.....	.....
11. Rajav	.....	.....	.....	.....
12. Olev	.....	.....	.....	.....
13. Ilmaütlev	.....	.....	.....	.....
14. Kaasaütlev	.....	.....	.....	.....

Harjutus 159. Kirjuta lünka mitmuse tunnus *-d* või ainsuse osastava lõpp *-t*.

I. 1. Pühapäeva pärastlõunal kuulasin raadio..., vaatasin televiisori... ja harjutasin klaveri... . 2. Meie koolil on kolm klaveri... ja kaks televiisori... . 3. Kirju... liblika... ilmuvad varakevadel. 4. Nägin eile ilusa... kirju... liblika... . 5. Kombinaat vajab viit rätsepa..., kolme õmbleja... ja üht juurdelõikaja... . 6. Rätsepa... ja õmbleja... on väga otsitud töötaja... . 7. Kas olete lugenud juttu «Kuidas seitse rätsepa... Türgi sõtta läksid»? 8. Kolhoosi traktori... ja veoauto... veavad täna kunstväetist. 9. Mitu auto... ja traktori...

teie kolhoosil on? 10. Eesti NSV suure... soo... asetsevad Pärnu rajoonis. 11. Kõik soo... ja madala... heinamaa... tuleb kuivendada. 12. Seda madala... heinamaa... hakatakse kevadel kraavitama. 13. Too poest kaks kilo suhkru..., kolmsada grammi või..., pool kilo manna..., kilo herkulo... ja pakk kakaopulbri... . 14. Praegu on öö... pimedad, pole isegi kuu... . 15. Kadeda... karda, tigea... tõrju.

II. 1. Matemaatikas anti meile kaks raske... ülesanne... . 2. Mulle meeldivad keerulise... ja raske... ülesande... . 3. Kastani... on ilusa... kevadel, pihlaka... sügisel. 4. Istutasime tee äärde 10 pihlaka... ja 5 kastani... . 5. Koori need kartuli..., kaalika... ja porgandi... lõunaks. 6. Ellu õel on veel teha kaks eksami... . 7. Eksami... algavad tuleval nädalal. 8. Nendele peenardele tulevad porgandi..., sibula..., selleri... ja tilli... . 9. Külvasime porgandi..., selleri... ja sibula... . 10. Mitu aasta... ja kuu... sa vana oled? 11. Päeva..., kuu... ja aasta... mööduvad kiiresti. 12. Miks sa õpiku... ja vihiku... lauale laiali jätsid? 13. Tee töö... töö ajal! 14. Tunnen teda kui ausa... ja tööka... inimes... . 15. Nad kõik on tööka... ja ausa... inimese... .

Harjutus 160. Aseta lünka mitmuse 2. pöörde lõpp *-te* või mitmuse tunnus *-de*, *-te*.

1. Punas.. lippu.. all sammusid töolis.. read tribüünist mööda. 2. Meie kooli nooremate õpilas.. kolonni kohal hõljus värvilis.. õhupalli.. meri, vanemate klassi.. õpilased aga kandsid keppi.. otsa asetatud valgete rahutuvi.. kujutisi. 3. Kui tule.. meile, saa.. näha meie pioneeride huvitavat rahvas.. sõpruse nurka. 4. Linnatule.. kuma paistis kau-

gele. 5. Tragi .. pois .. ja südi .. tütarlas ... käes edenes töö jõudsasti. 6. Millesse te näitus .. le saadetud esemed pakkisi .. ? 7. Kui lükka .. need kastid kõrvale, pääse .. oma pakki .. juurde. 8. Vana .. tamme .. otsas oli rohkesti vares .. pesi. 9. Väike hooletus võib olla tõsis .. rike .. põhjuseks. 10. «Järgmises ruumis näe .. kammi .. lihvimist,» teatas ekskursiooni-juht. 11. Kui kammi .. pead siledaks ja pese .. käed puhtaks, siis või .. ka teie tulla külalis .. hulka. 12. Kas te, poisid, viisi .. tekki .. ja voodikate .. pakid laoruumi? 13. Lakki .. tegemisel kasutatakse sageli piiritust. 14. Ruum, kus te laki .., olgu tolmuvaba. 15. Mis te nende nüri .. kirves .. ga tegema hakka .. ? 16. Lapsed, te nüri .. ema käärid ära, kui te nendega plekki lõika .. . 17. Kõigi meie hüpe .. pikkus oli üle 4 meetri. 18. Kui palju te hüppa .. ? 19. «Panni .. ja potti .. pesemine jääb täna pois .. hooleks,» tegi Aare korralduse. 20. Korrapidajad, kuhu te kappi .. võtmed pani .. ?

Harjutus 161. Aseta puuduvad komad.

Imekivi.

Te tunnete sulfidiini mida arst palaviku korral laseb teil sisse võtta. Kas te teate et see on põlevkivist valmistatud? Kui astute mööda tänavat või sõidate seal autoga, on teil tegemist põlevkiviga. Teede katmiseks tarvitatavat bituumenit ning autos kasutatavat bensiini saadakse põlevkivist. Põlevkivitõrv on must aga need värvid millega ema värvib lõngad punaseks siniseks või kollaseks, on samast mustast tõrvast. Paljud ei aima ka seda et lõhnaõlide peened lõhnad on haisvast põlevkivitõrvast valmistatud. Pesu peseme põlevkivisaadustest kee-

detud seebiga ja käsi võime vaseliiniga mille algaineks on samuti põlevkivi.

Põlevkivituhk kuhjati varem kõrgeteks mägedeks sest sellega ei mõistetud midagi peale hakata aga nüüd lupjame selle tuhaga põlde. Põlevkivituhast võib ka maja ehitada sest tuhast saab valmistada telliseid ehitusplokke ja tsementi. Maja katuse katame papiga mis on immutatud põlevkivitõrvaga. Põlevkivi-gaas juhatakse torusid pidi majasse kus selle abil saab kütta ja toitu keeta. Õhtul lülitame sisse elektri mille isaks on põlevkivi sest meie suuri elektrijõujaamu köetakse põlevkiviga.

* **Harjutus 162.** Kirjuta lausetele algused ja aseta puuduvad kirjavahemärgid.

1. . . . . kellega ma suvel pio-
neerilaagris suureks sõbraks sain. 2. . . . .
. . . . . kes oli meie laagris ujumisinstruktoriks.
3. . . . . kus asetseb meie kool.
4. . . . . keda ma polnud ammu
kohanud. 5. . . . . kellele anti medal
uppuja päästmise eest. 6. . . . . milles oli
huvitavaid pilte vennasvabariikidest. 7. . . . .
. . . . . kellest ajalehes «Säde» kirjutati. 8. . . . .
. . . . . kellel on huvitav margikogu. 9. . . . .
. . . . . kelleks ma tahan saada. 10. . . . .
. . . . . kellelt sain eile kirja. 11. . . . .
. . . . . kus Oskar Luts õppis. 12. . . . .
. . . . . millesse olid koondatud meie
klassi parimad joonistused. 13. . . . . kelle
vend käib meie koolis. 14. . . . . milleni

tahtsime õhtuks jõuda. 15. . . . mida mul veel polnud. 16. . . . kellega isa koos töötab. 17. . . . milles ta hoiab oma fotosid.

Harjutus 163. Aseta puuduvad komad.

1. Ats jändas kaua oma oinaste kultide härgade hobuste ja hanedega kelleks sai kõver õmblusnaaskel sest see oli justament nagu hani, võta või jäta. (A. H. Tammsaare.) 2. Aasad luhad orud sood seisid lillekatte all, lahkelt läikis kõrgel taevas, neuu-ehtes seisis maa. (Fr. R. Kreutzwald.) 3. Sel saarel kasvas ilusaid puid ja põõsaid: kaski haabu pajusid leppi. (R. Roht.) 4. Varnadest kapist kummutist ja sahvrist otsiti üles vanad riided ja laoti lauale hunnikusse. (J. Parijõgi.) 5. Siis algavad suvel ilusamad päevad: matkad ujumine spordivõistlused maastikumängud . . . (H. Pukk.) 6. Igaüks peab selgeks saama pallimängu hüppamise heitmise ja ujumise. (H. Pukk.) 7. Seal olid jänesed oravad mitmesugused linnud, suured ja väikesed, siilid hiired konnad rohutirtsud ja isegi ussid kes ajasid pea püsti ning sisisesid, niipea kui Piitsu neile lähenes. (A. H. Tammsaare.) 8. Minnid Mannid Jukud Tõnnid hüppavad nüüd rõõmuväes. 9. Suuri havisid iherusi latikaid ahvenaid kokri linaskeid sõi Udras tohutul arvul. (R. Roht.) 10. Ning nüüd algas neil suur ja pikk kõnelus päikesest kuust ja taevatähtedest päevast ja ööst õhtust ja hommikust suvest ja talvest kevadest ja sügise-st. (A. H. Tammsaare.)

Harjutus 164. Ühenda liitsõnad loogakesega või sidekriipsuga (rea lõpus). Ütle, miks need sõnad tuleb kokku kirjutada.

Uude korterisse.

Pilvi isa sai teenistus koha kaudu uues majas kolmetoalise korteri. Sellel suurel uuel majal on avarad aknad ja kesk küte. Igas korteris on vanni tuba, soe ja külm vesi, seinakapid, par-

kett pōrandad ja kōõgis gaasi pliit. Ka on igal korteril väike rōdu. Pilvi ütles, et suur tuba jääb neil elu toaks, üks väiksem magamis toaks, kolmas tuba aga jäetakse lastele.

Nägin, kuidas nad veo autoga uude korterisse asju tõid. Auto kastis oli kaks tugi tooli, uus kirjutus laud, kaks madalat kappi, raamatu riulid, lamamis diivan, söõgi laud, pesupesemis masin, hulk toole, triikimis laud ja palju muud.

Harjutus 165. Antud tegusõnadest eralda *hakkama*-sõnad ühte, *õppima*-sõnad teise tulpa. Igaühe juurde kirjuta ka oleviku ainsuse 3. pööre.

hakkama- ja õppima-sõnad.

hakkima, lakkama, lakkima, lakkuma, näppima, näppama, pak-
kuma, pakkima, lokkima, lokkama, lükkama, lükkima (nööri,
paela, varda otsa ajama), lappima, lappama (riiet, võrku kokku
panema), lõppema, leppima, näkkima, näkkama, tõttama.

hakkama-sõnad

lakkama — lakkab

õppima-sõnad

hakkima — hakib

Harjutus 166. Pööra olevikus ja minevikus a) *lükkama*, b) *pakkima*.

Olevik

Minevik

Ainsus

Mitmus

Ainsus

Mitmus

1. p.	.....	.....	.....
2. p.	.....	.....	.....
3. p.	.....	.....	.....
1. p.	.....	.....	.....
2. p.	.....	.....	.....
3. p.	.....	.....	.....

Harjutus 167. Kirjuta lünka *-dama* või *-tama*.

1. Pioneerikoondusel õppisime pildis....., filme ilmu..... ja kinni..... ning pilte valmis..... . 2. Jäime pärast tunde oma rühmaga aktuseks saali kaunis..... ja tooleritta ase..... . 3. Meid kõiki pani imes....., et Epp seekord ei hakanud hädal....., vaid kiirustas meie äparduse tagajärgi kõrval..... . 4. Igal õhtul tuli keegi meie salgast haiget Urmast õpe..... ja talle ülesandeid selgi..... . 5. Arsti nõuandel hakkasin end külma veega karas....., palju suusa..... ja uisu....., igal õhtul jalu..... ja mu tervis hakkas kiiresti paranema. 6. Aednik pani tüdrukud peete harven..... ja lilli istu....., poisid aga prahti koris..... ja hunnikusse käru..... . 7. Ülo on osav raadioaparaatide vigu avas..... ja neid kõrval..... . 8. Ain tükkis veidi uhkus..... ja suurus....., kui ta hakkas kirjel.....,

kuidas ta oli suure kala püüdnud. 9. Kolhoosis õppis hobust
vankri ette raken..... ja sadul....., ratsu..... ja isegi
tõkkeid üle.....! 10. Ema pani tütre pesu paran..... ja
pesukappi korras..... . 11. Me hakkasime haiget saanud last
lohu..... ja rahus..... ja ta jättiski nutu. 12. Lasteaias õpi-
takse joonis....., voolima, mänguasju meister....., aga ka
veidi lugema, kirju..... ja arvu..... . 13. Tänavu õppisime
sõnu silbi..... ja pooli..... . 14. Ma pidin kiirus.....,
sest kõik teised hakkasid tööd juba lõpe..... . 15. Töömehed
tulid koolimaja lagesid valgen..... ja uksi-aknaid
uuen..... .

Harjutus 168. Kirjuta lünka *da*-tegevusnime tunnus.

1. Sinul tuleb täna sööginõud pes..., loputa..., kuiva-
ta... ja seejärel kõik kappi omale kohale aseta... . 2. Võim-
lemistunnis saime joos..., hüpa..., riistadel harjuta... ja
isegi vibuga märki las... . 3. Mul kästi siia lipa... ja sulle
õel..., et sul tuleb kolhoosikeskusse ruta... . 4. Kui vanem
inimene teid kõnetab, tuleb istmelt tõus... ja korralikult
püsti seis... . 5. Suuskadel järsust mäest alla kihuta...,
osavasti vehel..., hobusel tuhatnelja ratsuta..., hästi
uisuta..., südilt maadel... — seda ta mõistis. 6. Minu vana-
isaga on mõnus jaluta..., sest ta mõistab huvitavalt ves-
tel..., inimesi ja sündmusi kirjelda... ja oma elust kõ-
nel... . 7. Kas sa mõistad marjapõõsaid harvenda... ja neid
poolitamise teel paljunda... . 8. Aita mul voodikott puhtaks

kloppi... , uued heinad kotti toppi... ja kotisuu kinni õmmel...! 9. Mu vend armastab väga igasuguseid asju meisterda... ja puust kujukesi nikerda... 10. Kas signaali oli juba kuul...? 11. Lapsed, jõe kaldal hullamine võib halvasti lõppe... — te võite vette kukku... ja ära uppu... 12. Liina sünnipäevapeol sai palju mängida ja joos..., laul... ja naer...

Harjutus 169. Kirjuta lünka *b*, *d*, *g* või *p*, *t*, *k*.

1. Tea...ke, et jalgrattal on lubatud sõita vähemalt 14 aasta vanus...el — täit...e seda nõue...! 2. Ära õ...i jalgratta...a sõitmis... linnatänavatel! 3. Är...e sõiduta...e teisi pa...iraamil! 4. Pöördeks vasakule hü...a...e rattal... maha ja lü...a...e ratast käekõrval! 5. Är...e las...e sõidul käsi juh...raua küljest lah...il! 6. Jalgrattal ol...u kell! 7. Kand...e hoolt, et piduri... oleksi... korras! 8. Jalgratas...el sõit...e ainult ühes reas! 9. Pöörde eel paremale siru...a...e parem käsi kõrvale või tõst...e vasak käsi küünarnu...ist kõverdatult üles! 10. Är...e ohus...a...e teis...e liiklemist! 11. Hoiatussignaale an...ke vähemalt 5 sekundi... enne suuna muutmist! 12. Är...e vigur...a...e ja vänder...a...e sõiduteel! 13. Pea mees, et sõidutee ei ole tri...i...e ja tsirkusevõte...e näitamise koht! 14. Pimedas ol...u esituli süüdatud!

Hommikupoolik metsas.

Täi..sin joogipudeli, võ..sin binokli, fotoaparaadi ja veidi söögipoolist kaasa ning sea..sin sammud metsa poole. Loo..sin seal teha mõned huvitavad pildid. Varsti jõu..singi kohale.

Mets oli täis linnulaulu. Tun..sin laulust paljusid. Kan...sin nende nimed märkmikku. Äkki kuulsin eemal kägu kukkuvat. Tah..sin kägu pildistada. Lei..sin sobiva pöõsa, pei...sin end sellesse, mur..sin oksa ja ka..sin nendega oma heleda peakatte. Fotoaparaadi sea..sin kaugvõtteks «laskevalmis». Pärast neid ettevalmistusi hüü..sin käole mitu korda vastu ja suu..singi teda ligemale meelitada. Peatselt kukkus ta päris minu ligidal. Hoi..sin end liikumatult ja püü..sin kukulindu avastada. Varsti silmasingi teda ühe puu ladvapoosel oksal. Jõu..sin küll fotoaparaadi tõsta silmadele, kuid enne kui suu..sin avajale vajutada, lendas kägu minema. Ju ma end mõne liigutusega ree..sin. Nee..sin mõttes oma ebaõnnestumist ja sammusin edasi.

Vee..sin metsas kogu hommikupooliku. Lei..sin linnupesi, püü..sin paar huvitavat liblikat, an..sin tuttavale oravale mõned pähkli.. . Lõpuks hei..sin metsalagendikule selili ja vaatasin, kuidas pilved taevas sõu..sid.

Lõunaks jõu..sin koju. Olin küll veidi väsinud, kuid rõõmus ja õnnelik.

Виктор Ордлик. РАБОЧАЯ ТЕТРАДЬ ПО ЭСТОНСКОМУ ЯЗЫКУ ДЛЯ IV КЛАССА. Издание 3-е. На эстонском языке. Иллюстрации В. Коткас. Издательство «Валгус». Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja V. Parbo. Kunstiline toimetaja H. Keigo. Tehniline toimetaja A. Muna. Korrektorid H. Kull ja M. Pall. Laduda antud 4. XI 1969. Trükkida antud 28. I 1970. Paber 70x84/16. Trükipoognaid 7,5. Tingtrükipoognaid 8,18. Arvestuspoognaid 4,89. Trükiarv 15 000. Tellimuse nr. 6547. Hans Heidemanni nim. Trükkikoda, Tartu, Ülikooli 17/19. 1 Hind 12 kop.

12 kop.

2EM
A-30588

76 771

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00495999 7